

Derin Yoksulluk ve İnsan Hakları Kılavuz İlkeleri*

*Makalenin resmi olmayan Türkçe çevirisi Derin Yoksulluk ağı tarafından, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile yapılmıştır. Resmi olmayan bu çeviri, Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıttığı şeklinde yorumlanamaz.

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
İNSAN HAKLARI
YÜKSEK KOMİSERLİĞİ**

Derin Yoksulluk ve İnsan Hakları Kılavuz İlkeleri

Derin yoksulluk içinde yaşıyan insanlar, siyasette söz sahibi olamamaları, mali ve sosyal sermayeden yoksun olmaları ve sürekli olarak toplumdan dışlanmaları sebebiyle politikacılar, hizmet sağlayıcıları ve politika yapımcılar tarafından çoğunlukla ihmal edilmekte veya gözden kaçırılmaktadır. Bu kesim, orantısız bir şekilde birçok insan hakkı ihlaliyle karşı karşıya kalmaktadır. Yoksulluk içinde yaşıyan kişiler yaygın bir ayrımcılıkla karşılaşır ve bu ayrımcılık, geniş ölçekte normalleştirilir.

Derin Yoksulluk ve İnsan Hakları Kılavuz İlkeleri, özellikle yoksulluk içinde yaşıyan kişilerin haklarına odaklanan ilk küresel politika kılavuzudur. Bu kılavuz, hükümetlerin yoksulluğu ortadan kaldırma çabaları da dahil olmak üzere, kamu politikalarının toplumun en yoksul üyelerine ulaştırılmasını ve politikalarda bu kesimin haklarının saygıyla ele alınmasını, korunmasını ve kişilerin haklarından yararlanma çabalarının önündeki önemli sosyal, kültürel, ekonomik ve yapısal engellerin göz önünde bulundurulmasını sağlamak amacıyla kullanılacak şekilde tasarlanmıştır.

İnsan Hakları Konseyi, 2012 yılı Eylül ayında aldığı 21/11 sayılı kararıyla, Derin Yoksulluk ve İnsan Hakları Kılavuz İlkelerini oy birliği ile kabul etmiştir. Kılavuz İlkelerin geliştirilmesi süreci, 2001 yılında eski İnsan Hakları Komisyonu tarafından başlatılmış ve içeriği yine bu Komisyonda tartışılmıştır. İlkelerin ayrıntıları, Devletlerle, sivil toplum kuruluşlarıyla, Birleşmiş Milletler kurumlarıyla ve yoksulluk içinde yaşıyan topluluklarla on yıldan uzun bir süreyle yürütülen istişarelerde belirlenmiştir. Belgenin son taslağı, Birleşmiş Milletler Derin yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörü Magdalena Sepúlveda Carmona tarafından hazırlanmış ve İnsan Hakları Konseyi'nin 21. oturumuna (A/HRC/21/39) bu Raportörün raporuyla sunulmuştur.

Kılavuz İlkelerin geliştirilmesine ilişkin arka planın eksiksiz bir anlatımı için, <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Poverty/Pages/DGPIntroduction.aspx> adresinde bulunan resmi raporun Ek l'ine başvurabilirsiniz.

İÇİNDEKİLER

	Paragraf	Sayfa
I. Önsöz	1-10	2
II. Amaçlar	11-13	4
III. Temel ilkeler	14-47	5
A. Tüm hakların itibarı, evrenselliği, bölünemezliği, birbiriyle bağlantılılığı ve birbirine bağımlılığı	15-17	5
B. Derin yoksulluk içinde yaşayan insanların tüm insan haklarından eşit ölçüde yararlanması	18-22	5
C. Erkekler ve kadınlar arasında eşitlik	23-31	6
D. Çocuk hakları	32-35	7
E. Derin yoksulluk içinde yaşayan insanların eylemliliği ve özerkliği	36	8
F. Katılım ve güçlendirme	37-41	10
G. Şeffaflık ve bilgiye erişim	42-44	10
H. Hesap verebilirlik	45-47	10
IV. Uygulama gereklilikleri	48-61	13
A. Devletler yoksulluğu ve toplumsal dışlanmayı azaltmak için kapsamlı bir ulusal strateji benimsemelidir	50	13
B. Devletler kamu politikalarında derin yoksulluk içinde yaşayan insanlara gerektiği gibi öncelik verilmesini sağlamalıdır	51-55	13
C. Devletler insan haklarının kullanılması için gerekli olan tesislerin, ürünlerin ve hizmetlerin erişilebilir, uyarlanabilir, ekonomik açıdan karşılanabilir ve kaliteli olmasını sağlamalıdır	56-60	14
D. Devletler politikalarda tutarlılığı sağlamalıdır	61	14
V. Özel haklar	62-90	15
A. Yaşam hakkı ve kişi dokunulmazlığı	63-64	15
B. Özgürlük ve güvenlik hakkı	65-66	17
C. Kanun önünde eşit korunma, adalete erişim ve etkili başvuru hakkı	67-68	18
D. Kanun önünde kişi olarak tanınma hakkı	69-70	19
E. Özel hayatın gizliliği ve evin ve ailenin korunması hakkı	71-72	20
F. Yeterli yaşam standardı hakkı	73-74	20
G. Yeterli gıda ve beslenme hakkı	75-76	22
H. Su ve sanitasyon hakkı	77-78	23
I. Yeterli konut, mülkiyet güvencesi ve zorla tahliyenin yasaklanması hakkı	79-80	24
J. Ulaşılabilir en yüksek beden ve ruh sağlığı standardı hakkı	81-82	26
K. Çalışma hakkı ve çalışma hayatına ilişkin haklar	83-84	27
L. Sosyal güvenlik hakkı	85-86	30
M. Eğitim hakkı	87-88	30
N. Kültürel hayata katılma ve bilimsel ilerlemenin ve uygulamalarının faydalarından yararlanma hakları	89-90	31
VI. Uluslararası yardım ve işbirliği yükümlülükleri	91-98	33
VII. İşletmeler dahil olmak üzere Devlet dışı aktörlerin rolü	99-102	34
VIII. Uygulama ve izleme	103-107	34
IX. Yorumlama	108	35

Derin yoksulluk ve insan hakları Kılavuz İlkeleri, İnsan Hakları Konseyi tarafından 21/11.2 sayılı ilke kararıyla 27 Eylül 2012 tarihinde oybirliğiyle kabul edilmiştir.

I. Önsöz

Daha önce görülmemiş düzeyde ekonomik gelişmelerin, teknolojik araçların ve mali kaynakların mevcut olduğu bir dünyada, milyonlarca insanın derin yoksulluk içinde yaşıyor olması etik açıdan kabul edilemezdir. Bu Kılavuz İlkeler, derin yoksulluğun ortadan kaldırılmasının sadece ahlaki bir ödev değil, aynı zamanda geçerli bulunan uluslararası insan hakları hukuku kapsamında yasal bir zorunluluk olduğu anlayışına dayanmaktadır. Dolayısıyla, insan hakları hukukunun normları ve ilkeleri, yoksullukla mücadelede ve yoksulluk içinde yaşayan insanları etkileyen tüm kamu politikalarının yönlendirilmesinde önemli birer unsur olarak değerlendirilmelidir.

Yoksulluk yalnızca ekonomik bir sorun değil, daha ziyade hem gelir eksikliğini hem de onur içinde yaşayabilmek için gereken temel imkanlardan yoksunluğu içeren çok boyutlu bir olgudur. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 2001 yılında, yoksulluğun “bireylerin, yeterli bir yaşam standardına ve diğer medeni, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal haklara sahip olmak için gerekli olan kaynaklardan, becerilerden, seçme haklarından, güvenlikten ve güçten sürekli veya kronik olarak yoksun bırakılmasıyla ortaya çıkan bir insanlık hali” olduğunu belirtmiştir (E/C.12/2001/10, para. 8). Derin yoksulluk ise “gelir yoksunluğu, insani gelişim yoksunluğu ve toplumdaki dışlanma unsurlarının bir arada görülmesi” olarak tanımlanmıştır (A/HRC/7/15, paragraf 13); bu koşullar altında, uzun süreli temel güvenlik yoksunluğu, insanların hayatlarının birçok alanını aynı anda etkilemekte ve haklarını öngörülebilir gelecekte geri kazanma imkanlarını ciddi ölçüde tehlikeye atmaktadır (bkz. E/CN.4/Sub.2/1996/13).

Yoksulluk, başlı başına acil bir insan hakları sorunudur. İnsan hakları ihlallerinin hem nedeni hem de sonucudur ve başka ihlallere de yol açan bir koşuldur. Derin yoksulluk yalnızca medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların pek çok kez ihlal edilmesiyle değil, aynı zamanda yoksulluk içinde yaşayan insanların genellikle onurlarından ve eşitliklerinden düzenli olarak yoksun kalmasıyla ortaya çıkar.

Yoksulluk içinde yaşayan insanlar, haklarına erişimde fiziksel, ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan çok ciddi engeller yaşar. Sonuç olarak, haklarına ulaşmalarını engelleyen ve yoksulluklarının devam etmesine yol açan birbiriyle ilişkili ve birbirini besleyen pek çok yoksunlukla karşılaşır. Bu yoksunluklara örnek olarak tehlikeli çalışma koşulları, güvensiz barınma koşulları, besleyici gıda yoksunluğu, adalete eşitsiz erişim, siyasi güç eksikliği ve sağlık hizmetlerine sınırlı erişim gösterilebilir. Hayatlarını derin yoksulluk içinde sürdüren insanlar, birbirlerini karşılıklı olarak pekiştiren güçsüzlük, damgalama, ayrımcılık, dışlama ve maddi yoksunluk sorunlarının oluşturduğu bir kısır döngü içinde yaşar.

Derin yoksulluk kaçınılmaz değildir. Derin yoksulluğu yaratan, mümkün kılan ve devam ettiren en azından kısmen Devletlerin ve diğer ekonomik aktörlerin tasarrufları ve ihmalleridir. Geçmişte, kamu politikaları derin yoksulluk içinde yaşayan insanlara ulaşmakta genellikle başarısız olmuş ve bu başarısızlık, yoksulluğun nesiller boyunca aktarılmasına neden olmuştur. Yapısal ve sistemik eşitsizliklerin - sosyal, politik, ekonomik ve kültürel eşitsizliklerin - çoğunlukla görmezden gelinmesi, yoksulluğun daha da pekişmesine yol açar. Ulusal ve uluslararası düzeyde politikaların tutarlı olmaması, yoksullukla mücadeleye yönelik çalışmalara zarar vermekte ve bu çalışmalara ters düşmektedir. Derin yoksulluğun kaçınılmaz olmadığı söylenebiliyorsa, bu sorunu sona erdirecek araçlar da var demektir. İnsan hakları temelli yaklaşımda, derin yoksulluğun uzun vadede ortadan kaldırılması için sunulan çerçeve, derin yoksulluk içinde yaşayan insanların birer hak sahibi ve değişim elçisi olarak tanınmasına dayanır.

İnsan hakları temelli yaklaşımda, yoksulluk içinde yaşayan insanların onuru ve özerkliği saygıyla ele alınır ve bu insanlar kamu politikalarının tasarımı da dahil olmak üzere kamusal hayata anlamlı ve etkili bir

Şekilde katılmaları ve yükümlülük sahiplerini bu konuda sorumlu tutmaları yönünde güçlendirilir. Uluslararası insan hakları hukukunda belirtilen normlar uyarınca, Devletlerin yoksulluk içinde yaşayan insanların yaşamlarını etkileyen politikaları oluŐtururken ve uygularken uluslararası insan hakları yükümlülüklerini dikkate almaları gerekir.

Derin yoksulluk içinde yaşayan insanlar sadece hassas gruplar listesindeki yerlerine indirgenemese de, ayrımcılık ve dışlanma, yoksulluğun başlıca nedenleri ve sonuçları arasındadır. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar ırk, cinsiyet, yaŐ, etnik köken, din, dil veya diğer statüler temelinde dezavantaj ve ayrımcılık ile sıklıkla karşılaşır. Kadınlar, gelire, varlıklara ve hizmetlere erişimde genellikle daha ağır zorluklar yaşarken, özellikle çocuklar, yaŐlılar, engelliler, göçmenler, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilmiş insanlar, azınlıklar, HIV/AIDS ile yaşayan insanlar ve yerli halklar gibi gruplar derin yoksulluğa karşı özellikle hassastır.

Devletler insan haklarının yerine getirilmesinden sorumludur; ancak, uluslararası kuruluşlar, ulusal insan hakları kurumları, sivil toplum kuruluşları ve ticari Şirketler dahil olmak üzere diğer aktörlerin de yoksulluk içinde yaşayan insanların haklarıyla ilgili sorumlulukları vardır. Devletler, bireylerin, toplum temelli örgütlerin, sosyal hareketlerin ve diğer sivil toplum kuruluşlarının yoksullukla mücadele etme kapasitesi ile yoksulluk içinde yaşayan insanları haklarını talep etme konusunda güçlendirme çalışmalarının teşvik edildiği ve desteklendiği bir ortam yaratmalıdır.

Derin yoksulluk içinde yaşayan insanları aktif olarak kapsayan kanunları ve kurumları tesis etmiş olan Devletler, bunun faydasını nüfuslarının tümünün topluma katılımı ve katkılarında görecektir. Sosyal uyumu sağlayan, nüfusun en yoksul kesimleri için daha iyi bir yaşam standardı sunan, yoksulluk içinde yaşayan insanları güçlendiren ve haklar ve yükümlülük sistemlerine dahil eden Devletlerin sayısının artmasıyla, uluslararası topluluk da önemli faydalar elde edecektir.

II. AMAÇLAR

Devletlerle ve yoksulluk içinde yaşayan insanlar da dahil olmak üzere diğer paydaşlarla uzun yıllar süren istişarelerin meyvesi olan Kılavuz İlkelerin amacı, yoksullukla mücadele çalışmalarında insan hakları standartlarının nasıl uygulanması gerektiği konusunda rehberlik sağlamaktır. Kılavuz İlkeler, yoksulluğun azaltılması ve ortadan kaldırılmasına yönelik politikaların tasarlanması ve uygulanmasında kullanılacak bir araç ve kamu politikasının tüm alanlarında derin yoksulluk içinde yaşayan insanların haklarının saygıyla ele alınmasına, korunmasına ve yerine getirilmesine yönelik bir rehber olarak tasarlanmıştır. Uluslararası düzeyde kabul görmüş insan hakları norm ve ilkelerine dayanan Kılavuz İlkelerde, Birleşmiş Milletler antlaşma organlarının genel yorum ve tavsiyelerine ek olarak, İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme dâhil olmak üzere uluslararası ve bölgesel belge ve anlaşmalar temel alınmaktadır. Kılavuz İlkeler, uluslararası yardım ve işbirliğine ilişkin kararlar da dahil olmak üzere, ulusal ve uluslararası düzeylerde politika kararlarında insan hakları yükümlülüklerinin uygulanmasına rehberlik eder. Dolayısıyla, Kılavuz İlkelerin uygulanması, Devletlerin uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülükleri bağlamında değerlendirilmelidir. Kılavuz İlkeler kapsamı açısından küresel niteliktedir. İlkeler, tüm ülkeler ve bölgeler tarafından ekonomik kalkınmanın her aşamasında ulusal özelliklere uygun olarak kullanılmalıdır. Kılavuz İlkeler, yoksulluk içinde yaşayan insanların güçlendirilmesinin hem yoksulların haklarını yerine getirmenin bir yolu hem de kendi içinde bir amaç olması gerektiğinin kabul edildiği ilişkisel ve çok boyutlu bir yoksulluk anlayışına dayanmaktadır. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar deneyimleri ve ihtiyaçları açısından birbirinden farklılaşır ve hem yoğunluk hem de süre açısından farklı yoksulluk düzeyleriyle karşılaşır. Bu insanların tümü insan haklarına dayalı politikaların odak noktası olarak kabul edilmelidir; ancak Kılavuz İlkeler esas olarak belirli bir bağlamda en şiddetli yoksulluğu yaşayan kesimlere odaklanmaktadır.¹ Derin yoksulluk içinde yaşayan insanlar özel bir endişe kaynağı oluşturmaktadır, çünkü bu insanların ötekileştirilmeleri, dışlanmaları ve damgalanmaları çoğunlukla kamu politika ve hizmetlerinin bu insanlara etkili bir şekilde ulaştırılmadığı anlamına gelir. Mevcut engeller, güvensizlik ve yapısal etkenlerden dolayı, bu insanların haklarını talep etmesi ve potansiyellerini bağımsız bir şekilde gerçekleştirmesi genellikle imkansız hale gelir; bu nedenle, bu kesimin Devletten ve ilgili diğer paydaşlardan aktif bir şekilde destek görmesi gerekmektedir.

---

¹ Dolayısıyla, aşağıda yer alan metinde “yoksulluk” “derin yoksulluk” olarak kabul edilmelidir, ancak bu anlam, belirli yükümlülüklerin veya tavsiyelerin genel olarak yoksulluk içinde yaşayan insanlar için de geçerli olmayacağı şeklinde yorumlanmamalıdır.

III. TEMEL İLKELER

Aşağıdaki ilkeler insan haklarına dayalı bir yaklaşım için gereklidir ve yoksulluğun azaltılması veya yoksulluk içinde yaşayan insanları etkilemeyle ilgili tüm kamu politikalarının tasarımı ve uygulanması için temel oluşturmalarıdır.

A. Tüm hakların itibarı, evrenselliği, bölünmezliği, birbiriyle bağlantılılığı ve birbirine bağımlılığı

İnsan onuru, insan haklarının temelini oluşturur. Eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkeleriyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Yoksulluk içinde yaşayan insanların özünde var olan onuruna saygı gösterilmesi gerekliliği, tüm kamu politikalarında temel alınmalıdır. Devlet görevlileri ve özel bireyler, herkesin onuruna saygı göstermeli, damgalanmadan ve önyargılardan kaçınmalı ve yoksulluk içinde yaşayan insanların kendi hayatlarını iyileştirmek için gösterdikleri çabaları takdir etmeli ve desteklemelidir.

Derin yoksulluk, insan haklarının bölünmezliğinin, birbiriyle bağlantılılığının ve birbirine bağımlılığının açık bir örneğidir; zira yoksulluk içinde yaşayan insanlar medeni, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal hakları açısından her gün ihlallerle karşılaşmakta ve bu ihlallerin birbiriyle olan etkileşimi ve birbirini pekiştirmesi yıkıcı etkiler doğurmaktadır.

Devletler, yoksullukla mücadele etmek ve insan haklarını korumak için elverişli bir ortam yaratmalıdır. Yoksulluğun üstesinden gelmeye yönelik kamu politikaları, yoksulluk içinde yaşayan insanların tüm insan haklarının saygıyla ele alınması, korunması ve eşit şekilde yerine getirilmesi gerekliliğinin üzerine kurulmalıdır. Hiçbir alandaki hiçbir politika, yoksulluğu şiddetlendirmemeli veya yoksulluk içinde yaşayan insanlar üzerinde orantısız bir olumsuz etki yaratmamalıdır.

B. Derin yoksulluk içinde yaşayan insanların tüm insan haklarından eşit ölçüde yararlanması

18. Ayrımcılık, yoksulluğun hem nedeni hem de sonucudur. Yoksulluk sıklıkla hem açık hem de örtük ayrımcı uygulamalardan kaynaklanmaktadır. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar, tamamen yoksullukları nedeniyle kamu yetkililerinin ve özel aktörlerin ayrımcı tutumlarına ve damgalanmalarına da maruz kalmaktadır. Bu nedenle, yoksulluk içinde yaşayan insanlar, genellikle ekonomik durumları da dahil olmak üzere, birbiriyle kesişen çeşitli ayrımcılık biçimleriyle aynı anda karşılaşır.

19. Devletler, yoksulluk içinde yaşayan insanların kanun önünde ve kanunlar nezdinde eşit olmalarını ve ayırım gözetilmeksizin kanunlarla eşit ölçüde korunma ve kanunlardan eşit ölçüde yararlanma hakkına sahip olmalarını sağlamalıdır. Devletler, yoksulluk içinde yaşayan insanların haklarına, menfaatlerine ve geçim kaynaklarına karşı önyargılı olan tüm kanunları ve yönetmelikleri yürürlükten kaldırmalı veya tadil etmelidir. Ekonomik duruma veya yoksullukla bağlantılı diğer gerekçelere dayalı her türlü doğrudan veya dolaylı kanuni veya idari ayrımcılık tespit edilmeli ve ortadan kaldırılmalıdır.

20. Eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkeleri acil ve birbiriyle kesişen yükümlülüklerdir ve bu yükümlülükler, tüm ilgili paydaşlar tarafından yoksulluk içinde yaşayan insanlarla ilgili olarak alınan tüm önlemlerin temelini oluşturmalarıdır. Bu ilkeler uyarınca, Devletlerin toplumdaki hassas ve dezavantajlı grupları belirlemesi ve öncelikli olarak bu grupların insan haklarından eşit ölçüde yararlanmasını sağlaması gerekir. Devletler, ayrımcılığa neden olan veya ayrımcılığın devam ettirilmesine yardımcı olan koşulları hafifletmek veya ortadan kaldırmak için özel ve pozitif önlemler alma yükümlülüğü altındadır.

21. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar, yoksulluk koşullarının getirdiği olumsuz damgalardan korunma hakkına sahiptir. Devletler, ulusal ya da yerel kamu makamlarının, yoksulluk içinde yaşayan insanları

damgalamasını veya onlara karşı ayrımcılık yapmasını yasaklamalı ve sosyokültürel kalıpları ilgili önyargıları ve klişeleri ortadan kaldıracak şekilde değiştirmek için uygun tüm tedbirleri almalıdır. Devletler, yoksulluk içinde yaşayan insanlara karşı ayrımcılık yapılmamasını teşvik etmek amacıyla, özellikle kamu görevlilerine ve medya organlarına yönelik eğitim programları uygulamalıdır.

22. Yoksulluk içinde yaşayan bireylerin eşitliğini fiilen temin etmek için pozitif tedbirler alınmalıdır. Bu tür tedbirler çerçevesinde; istihdam, barınma, gıda, sosyal güvenlik, su ve sanitasyon (hijyen önlemleri), sağlık, eğitim, kültür ve kamu hayatına katılım gibi yoksulluğun hassas olduğu alanlarda mevzuat, yürütme, idare, bütçe ve düzenleme araçlarına ve spesifik politikalara, programlara ve pozitif ayrımcılık uygulamalarına yer verilmelidir.

C. Erkekler ve kadınlar arasında eşitlik

23. Kadınlar, karşı karşıya kaldıkları çok yönlü ve kümülatif ayrımcılık biçimleri nedeniyle yoksulların arasında orantısız ölçüde büyük bir grubu temsil etmektedir. Devletler, kadınlara karşı hem kanuni hem de fiili ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve kadın ve erkek arasında eşitliği sağlamak için tedbirler almak zorundadır.

24. Uluslararası insan hakları hukuku uyarınca, Devletlerin zararlı kültürel ve geleneksel uygulamaları ve iki cinsiyetten birinin geride veya üstün olduğu düşüncesine ya da kalıplaşmış kadın ve erkek rollerine dayanan diğer tüm uygulamaları ortadan kaldırmak için tedbir alması gerekir. Bu uygulamalar, kadınların ve kız çocuklarının toplumdan daha çok dışlanmasına yol açmakta, kaynaklara ve eğitime erişimlerini engellemekte ve onlara yönelik yoksulluğu ve ayrımcılığı devam ettirmektedir.

25. Devletler, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele etmek için güçlü adımlar atmalıdır. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin kurbanı olan yoksulluk içinde yaşayan kadınlar, adalete erişim ve istismarcı ilişkilerden uzaklaşma konusunda bu gruba özgü bazı zorluklarla karşılaşmaktadır.

26. Kadınlar ekonomik fırsatlara eşit ölçüde erişebilmelidir. Devletler, kadınlara yönelik istihdam ve girişimcilik fırsatlarının genişletilmesine öncelik tanımalı, insana yakışır ve üretken işleri desteklemeli ve finansmana erişimi iyileştirmelidir. Kamu politikaları ve istihdam düzenlemelerinde, kadınların zaman kısıtlamaları dikkate alınmalı ve hem kadınların hem de erkeklerin evlerinin bakımını yerine getirmesine olanak tanınmalıdır.

27. Devletler kadınlara toprak, kredi ve miras gibi ekonomik kaynaklara sahip olma ve bu kaynakları kontrol etme ve yönetme konusunda tam ve eşit kanuni kapasite sağlamalıdır.

28. Kadınlar karar verme yetkisine eşit erişim hakkına da sahip olmalıdır. Devletler, yoksulluk içinde yaşayanlar da dahil olmak üzere kadınların siyasi hayata ve karar alma organlarına her düzeyde katılımını artırmak için özel mekanizmalar geliştirmelidir.

29. Politikalarda, evlilik ve aile ilişkilerinde toplumsal cinsiyet eşitliği teşvik edilmeli ve kadınların çocukların sayısı ve doğum aralıkları da dâhil olmak üzere tüm kararlarında serbest ve kısıtlamadan uzak olmasını ve gıdanın ve diğer kaynakların hane içinde eşit olarak dağıtılmasını sağlamalıdır.

30. Kadınlara sağlık, eğitim ve sosyal koruma gibi kamu hizmetlerine eşit erişim imkanı ile işgücü piyasasında, eşit ücret, istihdam koşulları ve sosyal güvenlik imkanları dâhil olmak üzere ilgili konularda eşitlik sağlanmalıdır. Kadınlara ve kız çocuklarına özellikle cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetleri ve bilgilendirmeleri, erken çocukluk eğitimi ve ilköğretim sonrası eğitim sunulmalıdır.

31. Devletler, politikalarda, stratejilerde, bütçelerde, programlarda ve projelerde toplumsal cinsiyet eşitliğini bir hedef olarak tanımlamalıdır. Ayrıca, Devletler toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik hedefli ulusal kaynakları ve resmi kalkınma yardımlarını arttırmalı ve uluslararası ticaret bağlamında kadınların ekonomik açıdan güçlendirilmesine dikkat etmelidir.

D. Çocuk hakları

32. Yoksulluk içinde yaşayan insanların çoğunun çocuk olduğu ve çocukluktaki yoksulluğun yetişkinlikteki yoksulluğun temel nedenlerinden biri olduğu göz önüne alınarak, çocuk haklarına öncelik tanınmalıdır. Kısa süreli yoksulluk ve dışlanma bile bir çocuğun yaşama ve gelişme hakkına ağır ve geri döndürülemez biçimde zarar verebilir. Devletler, yoksulluğu ortadan kaldırmak için çocukluk çağındaki yoksullukla mücadele etmek üzere derhal harekete geçmelidir.

33. Devletler, tüm çocukların hane dâhil olmak üzere her alanda temel hizmetlere eşit erişimini sağlamalıdır. Çocuklar potansiyellerini tam olarak gerçekleştirerek ve hastalıklardan, yetersiz beslenmeden, okuma-yazma bilmezlikten ve diğer yoksulluklardan uzak durarak büyüebilmek için, asgari olarak kaliteli sağlık hizmetleri, yeterli gıda, barınma, güvenli içme suyu ve sanitasyon ile ilköğretim unsurlarından oluşan temel bir sosyal hizmet paketi ile desteklenme hakkına sahiptir.

34. Yoksulluk, çocukları, özellikle kız çocuklarını sömürü, ihmal ve istismara açık hale getirir. Devletler, sokak çocukları, çocuk askerler, engelli çocuklar, ticaret mağdurları, hanelerin çocuk reisleri ve bakım kurumlarında yaşayan çocuklar gibi tümü yüksek bir sömürü ve istismar riski altında olan ötekileştirilmiş çocuklara özellikle odaklanarak, çocuk koruma stratejilerine ve programlarına yönelik gerekli kaynakları güçlendirmek ve tahsis etmek de dahil olmak üzere, yoksulluk içinde yaşayan çocukların haklarına saygı duymalı ve bunları teşvik etmelidir.

35. Devletler, çocukların kendi yaşamlarıyla ilgili karar alma süreçlerinde seslerini duyurma hakkını desteklemelidir.

E. Derin yoksulluk içinde yaşayan insanların eylemliliği ve özerkliği

36. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar, özgür ve özerk bireyler olarak kabul edilmeli ve onlara yönelik davranışlar bu kabule dayanmalıdır. Yoksullukla ilgili tüm politikalar, yoksulluk içinde yaşayan insanları güçlendirmeyi hedeflemelidir. Politikalarda, bu insanların kendi kararlarını verme haklarının tanınması temel alınmalı ve kendi potansiyellerini gerçekleştirme kapasitelerine, onur duygularına ve yaşamlarını etkileyen kararlara katılma haklarına saygı gösterilmelidir.

F. Katılım ve güçlendirme

37. Etkili ve anlamlı katılım, her bireyin ve grubun kamu işlerinin yürütülmesine katılma hakkının yerine getirilmesini sağlar. Etkili ve anlamlı katılım, özellikle kamu politikalarının sürdürülebilir olmasını ve toplumun en yoksul kesimlerinin belirttiği ihtiyaçları karşılayacak şekilde tasarlanmasını sağlayan bir uygulama olarak, aynı zamanda sosyal içermeyi teşvik etmek için kullanılacak bir araç sunmakta ve yoksullukla mücadele çalışmalarının temel bir bileşeni olmaktadır.

38. Devletler, yoksulluk içinde yaşayan insanların kendilerini etkileyen kararların ve politikaların tüm tasarım, uygulama, izleme ve değerlendirme aşamalarına aktif, özgür, bilgiye dayalı ve anlamlı katılımını sağlamalıdır. Bu amaca ulaşılması için, yoksulluk içinde yaşayan insanların etkili katılım konusunda karşılaştıkları engellerin üstesinden gelmek üzere, bu insanlara kapasite geliştirme uygulamalarının ve

insan hakları eğitiminin sunulması ve çeşitli karar alma düzeylerinde özel mekanizmaların ve kurumsal düzenlemelerin tesis edilmesi gerekir. Toplumdaki en yoksul ve toplumdaki en çok dışlanmış olan insanların bu sürece tam katılımının sağlanmasına özellikle dikkat edilmelidir.

39. Devletler, ırk, renk, toplumsal cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer gerekçelere dayalı olarak dezavantaja ve ayrımcılığa maruz kalanlar da dahil olmak üzere, yoksulluğa düşme riski daha yüksek olan grupların yalnızca onları etkileyen tüm karar alma süreçlerinde yeterli bir şekilde temsil edilmesini değil, aynı zamanda görüşlerini ifade etmeleri yönünde güçlendirilmesini ve desteklenmesini de sağlamalıdır.

40. Devletler, derin yoksulluğa özellikle duyarlı olan yerli halkların, arazilerinin, topraklarının ve kaynaklarının Devlet aktörleri ve Devlet dışı aktörler tarafından kullanımına ilişkin tüm kararlar konusunda kendi temsilci kurumları aracılığıyla önceden özgür ve bilgilendirilmiş onam verme hakkından yararlanmasını sağlamalıdır.

41. Devletler ayrıca yoksulluk içinde yaşayan insanların haklarını destekleyen ve savunan bireyleri, toplum temelli kuruluşları, sosyal hareketleri, grupları ve diğer sivil toplum kuruluşlarını da aktif olarak korumalıdır.

G. Şeffaflık ve bilgiye erişim

42. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar, genellikle yaşamlarını etkileyen kararlar hakkında önemli bilgilere erişim imkanından yoksun kalır. Bu durum insanların net gelirlerinin azalmasına, sosyal hizmetlere veya iş fırsatlarına erişimlerinin engellenmesine ve orantısız bir şekilde yolsuzluk ve sömürüye maruz kalmasına neden olur.

43. Devletler, yoksulluk içinde yaşayan insanları etkileyen kamu hizmetlerinin ve programlarının şeffaf bir şekilde tasarlanmasını ve uygulanmasını sağlamalıdır. Devletler, yoksulluk içinde yaşayan insanlara sunulan tüm kamu hizmetleri ve insanların bu hizmetler çerçevesindeki hakları hakkında erişilebilir ve kültürel açıdan yeterli bilgi sağlamalıdır. Bu bilgiler mevcut tüm kanallar aracılığıyla aktif olarak yaygınlaştırılmalıdır.

44. Devletler, yoksulluk içinde yaşayan insanların, yaşamlarını etkileyen tüm kararlar hakkında bilgi arama, alma ve verme hakkından bireysel olarak ve diğer bireylerle birlikte yararlanmasını sağlamalıdır. Bu kapsamında, insanlara hak ve özgürlüklerin nasıl talep edilebileceğine ve ihlallerin nasıl düzeltilebileceğine ilişkin bilgilere erişim imkanı sunulmalıdır.

H. Hesap verebilirlik

45. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar sıklıkla Devletten veya hayır kurumlarından yardım alan pasif taraflar olarak görülse de, aslında politika yapımcıların ve diğer kamu görevlilerinin hesap vermesi gereken hak sahipleridir.

46. Devletler, yoksulluk içinde yaşayan insanların, kamu hizmetlerinin sunumu, yoksulluğu azaltma programları ve kaynak tahsisi dahil olmak üzere tüm alanlarda, insan haklarını zayıflatan veya tehlikeye atan tasarruf ve ihmaller karşısında adli, yarı adli, idari ve siyasi mekanizmalar yoluyla etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkından yararlanmasını sağlamalıdır. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar, kendilerine sunulan çözüm yolları hakkında eksiksiz bir şekilde bilgilendirilmeli ve bu mekanizmalar fiziksel ve mali açıdan herkes için erişilebilir olmalıdır.

47. Devletler, özellikle yoksulluk içinde yaşayan insanları doğrudan etkileyen sosyal ve diğer programlarda yolsuzluğu önlemek, yolsuzluk olaylarını tespit etmek ve yolsuzlukla mücadele etmek amacıyla, yeterli ve erişilebilir şikayet mekanizmaları dahil olmak üzere prosedürler oluşturmalıdır.

IV. UYGULAMA GEREKLİLİKLERİ

48. Devletler ekonomik, sosyal ve kültürel hakların tam olarak gerçekleştirilmesine yönelik adımlar atma konusunda acil bir yükümlülük altındadır ve insan hakları hukuku uyarınca, tüm hakların her zaman en azından asgari temel düzeyde sağlanması gerekir. Uluslararası insan hakları hukuku nezdinde, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların bazı yönlerinin kaynak kısıtlamalarından dolayı belirli bir süre içerisinde ve ayrıntılarıyla tanımlanmış göstergelerle aşamalı olarak uygulamaya alınmasına izin verilmekte, ancak sağlanan ilerlemelerde geriye gidilmesine neden olacak kasıtlı tedbirlerin ancak istisnai hallerde ve geçici olarak uygulanabileceği öngörülmektedir. Devletlerin, yoksullukla mücadele için alınan özel tedbirleri her zaman ortaya koyması ve bu tedbirleri, uluslararası yardım ve işbirliği aracılığıyla elde edilen kaynaklar dâhil olmak üzere mevcut kaynaklarını en üst düzeyde kullanarak aldığını kanıtlaması gerekir.

49. Yoksulluk içinde yaşayan insanların tüm ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan en azından asgari düzeyde yararlanabilmelerinin sağlanması, sadece mevcut politikaların daha eksiksiz bir şekilde uygulanmasıyla ilgili mesele değildir. Yoksulluğun ortadan kaldırılması için, kamu politikalarını ve siyasi tasarrufları tüm alanlarında ele alan kapsamlı ve tutarlı bir çerçeve tesis edilerek, özellikle yoksulluk içinde yaşayan insanların durumunu ele alan politikaların yapılması gerekir.

A. Devletler yoksulluğu ve toplumsal dışlanmayı azaltmak için kapsamlı bir ulusal strateji benimsemelidir

50. Devletler, insan hakları temelli bir yoksulluğu azaltma stratejisi tasarlamalı ve bu stratejinin tasarım ve uygulama aşamalarına başta yoksulluk içinde yaşayan insanlar olmak üzere ilgili bireyleri ve grupları aktif bir şekilde dâhil etmelidir. Bu stratejide, gerekli bütçe ayarlamaları göz önünde bulundurularak, zamana bağlı kıyas noktaları ve açık ve net bir uygulama programına yer verilmelidir. Bu kapsamda, uygulamadan sorumlu makamlar ve kurumlar açıkça belirlenmeli ve programa riayet edilmemesi durumunda başvurulacak uygun çözüm yolları ve şikayet mekanizmaları oluşturulmalıdır. Devletler, kamu politikalarında derin yoksulluk içinde yaşayan insanlara gereken önceliğin verilmesi sağlanmalıdır.

51. Devletler, kamu politikalarını tasarlarken ve uygularken ve ilgili kaynakları tahsis ederken, en dezavantajlı grupların, özellikle de derin yoksulluk içinde yaşayan insanların insan haklarına gereken önceliği vermelidir.

52. Devletler, bütçe ve mali tedbirler de dahil olmak üzere kamu politikalarının tasarlanması ve uygulanmasında, yoksullukla ilgili ayrıştırılmış verilerin ve güncel bilgilerin dikkate alınmasını sağlamalıdır.

53. Devletler, yoksulluk içinde yaşayan insanların insan haklarının yerine getirilmesini sağlamak için yeterli kaynakların oluşturulmasını ve kullanılmasını sağlamalıdır. Vergi tahsilatı, bütçe tahsisi ve harcamalar gibi konulardaki maliye politikaları, başta eşitlik ve ayrımcılık yapmama olmak üzere insan hakları standartlarına ve ilkelerine uygun olmalıdır.

54. Ekonomik ve mali krizlerin yoksulluğa en açık gruplar üzerindeki orantısız ve yıkıcı etkisi nedeniyle, Devletler, kamu harcamalarındaki kesintiler de dahil olmak üzere kriz sonrası toparlanma tedbirlerinde bu grupların insan haklarının engellenmemesini veya ihlal edilmemesini sağlamak için özellikle dikkatli hareket etmelidir. Tedbirler kapsamlı ve ayrımcılıktan uzak olmalıdır. Devletler, eşitsizlikleri azaltmaya ve dezavantajlı ve ötekileştirilmiş bireylerin ve grupların haklarının orantısız bir şekilde etkilenmemesini sağlamaya yönelik sosyal koruma sistemlerine sürdürülebilir finansman sağlamalıdır.

55. Sosyal hizmet finansmanında yoksulluk içinde yaşayan insanları önemli ölçüde etkileyecek ve özellikle kadınların bakım yükünü arttıracak şekilde yapılacak kesintiler, ancak finansman dahil olmak üzere tüm alternatif politika seçenekleri ciddi bir şekilde değerlendirildikten sonra başvurulacak bir son çare olarak değerlendirilmelidir. Yoksulluk içinde yaşayan insanların haklarından yararlanmaları için gerekli olan hizmetler ulusal ve yerel bütçelerde koruma altına alınmalıdır.

C. Devletler insan haklarının kullanılması için gerekli olan tesislerin, ürünlerin ve hizmetlerin erişilebilir, uyarlanabilir, ekonomik açıdan karşılanabilir ve kaliteli olmasını sağlamalıdır

56. Devletlerin, bireylerin insan haklarından yararlanması için gerekli olan tesislerin, ürünlerin ve hizmetlerin sağlanması konusunda bazı yükümlülükleri vardır. Bu tür tesislerin, ürünlerin ve hizmetlerin özel sektör veya sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla sağlandığı durumlarda bile, Devletler hizmetlerde kaliteyi, ekonomik açıdan karşılanabilirliği ve kapsayıcılığı sağlamaktan sorumludur ve bireyleri özel hizmet sağlayıcılarının suiistimallerine karşı korumakla görevlidir.

57. Devletler, yoksulluk içinde yaşayan insanların tesislere, ürünlere ve hizmetlere yeterli düzeyde ve ayrımcılığa uğramadan erişmesinin önündeki engelleri ortadan kaldırmalıdır. Sağlık ve eğitim gibi insan haklarının gerçekleştirilmesi için gerekli olan hizmetler, yoksulluk içinde yaşayan topluluklar için ekonomik açıdan karşılanabilir ve fiziksel açıdan güvenle erişilebilir olmalıdır. Bu topluluklar hizmetlere ilişkin bilgilere de erişebilmelidir.

58. Devletler, yoksulluk içinde yaşayan insanlar için önemli olan tesislerin, ürünlerin ve hizmetlerin ekonomik açıdan karşılanabilir olmasını sağlamalıdır. Hiç kimse karşılığını ödeyememesinden dolayı temel hizmetlere erişimden mahrum bırakılmamalıdır. Devletlerin bazı durumlarda hizmetlere ücretsiz erişim imkânı sunması gerekebilir; örneğin, ilköğretim zorunlu olmalı ve doğrudan ve dolaylı maliyetlerden muaf tutulmalıdır.

59. Devletler, yoksulluk içinde yaşayan insanların özel ihtiyaçlarını karşılayan tesislerin, ürünlerin ve hizmetlerin kültürel farklılıklar, dil engelleri, toplumsal cinsiyete özgü ihtiyaçlar ve ayrımcılık açısından kabul edilebilirliğini ve uyarlanabilirliğini sağlamalıdır. Bazı durumlarda, sunulan yardımın belirli grupların ihtiyaçlarına göre özel olarak tasarlanması gerekir.

60. Devletler, yoksulluk içinde yaşayan insanlar tarafından kullanılan tesislerin, ürünlerin ve hizmetlerin, ulaşılabilir en yüksek kalitede olmasını sağlamalıdır. Bu kapsamda, Devlet kamusal ve özel hizmet sağlayıcılarının kalitesini takip etmelidir. Sağlayıcılar nitelikli olmalı ve yoksulluk içinde yaşayan insanların özel ihtiyaçlarının farkında olmalıdır.

D. Devletler politikalarda tutarlılığı sağlamalıdır

61. Devletler, uluslararası ticaret, vergilendirme, maliye, para, çevre ve yatırım politikaları dahil tüm politikaları tasarlarırken ve uygularken uluslararası insan hakları yükümlülüklerini dikkate almalıdır. Uluslararası topluluğun yoksulluğun azaltılmasına yönelik taahhütleri, uluslararası ve ulusal politika ve kararlardan ayrı olarak değerlendirilemez; zira bu politikaların ve kararların bazıları ülke içinde ve dışında yoksulluğa neden olacak, yoksulluğu devam ettirecek veya arttıracak sonuçlar getirebilmektedir. Devletler, herhangi bir uluslararası antlaşmayı kabul etmeden veya herhangi bir politika tedbirini uygulamadan önce, ilgili belgenin uluslararası insan hakları yükümlülükleriyle uyumlu olup olmadığını değerlendirmelidir.

V. ÖZEL HAKLAR

62. Tüm insan hakları - medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel - yoksulluk içinde yaşayan insanlar için de geçerli olmalı ve bu insanlar tüm insan haklarından yararlanabilmelidir. Aşağıdaki bölümde, yoksulluk içinde yaşayan insanların yararlanırken engellerle ve sınırlamalarla karşılaştığı ve ilgili Devlet politikalarının genellikle yetersiz kaldığı ve asıl amaçla çeliştiği bazı özel haklar ele alınmaktadır. Bu kapsamda, yoksulluk içinde yaşayan insanlar açısından bu haklara saygı gösterilmesi ve bu hakların korunması ve yerine getirilmesi konusunda rehberlik sunulmaktadır. Her hak için bir özet veya beyan olarak tasarlanmamış olan bu metin, ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülüklerle tutarlı bir şekilde ve Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmalarının genel yorumları ve tavsiyeleri dikkate alınarak yorumlanmalı ve uygulanmalıdır.

A. Yaşam hakkı ve kişi dokunulmazlığı

63. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar sıklıkla hem kurumsal hem de bireysel kaynaklı şiddet risklerine ve Devlet görevlilerinin ve özel aktörlerin fiziksel bütünlüklerine yönelik tehditlerine maruz kalmaktadır ve bu durum, onların sürekli korku ve güvensizlik içinde yaşamalarına neden olmaktadır. Bireyin sürekli olarak şiddete maruz kalması ve şiddet olasılığı altında yaşamaması, beden ve ruh sağlığını etkiler ve ekonomik gelişimine ve yoksulluktan uzaklaşma kapasitesine zarar verir. Yoksulluk içinde, çok dar veya sıfır ekonomik bağımsızlıkla yaşayan insanların güvenliğe ve korumaya ulaşma imkanları daha sınırlıdır. Kolluk kuvvetleri yoksulluk içinde yaşayan insanları genellikle fişler ve kasıtlı olarak hedef alır. Özellikle yoksulluk içinde yaşayan kadınlar ve kız çocukları, aile içi şiddet, cinsel istismar ve taciz ve zararlı geleneksel uygulamalar dâhil, ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle karşı karşıya kalmaktadır. Buna ek olarak, yoksulluk hem şiddet olaylarının artması hem de gıda, güvenli su ve sanitasyon eksikliği gibi maddi yoksunluklar ve bu yoksunlukların getirdiği sonuçlar sebebiyle önlenebilir ölümlere, hastalıklara, ölüm oranlarının yükselmesine ve beklenen yaşam süresinin kısılmasına da yol açar.

64. Devletler:-

- a. Yoksulluk içinde yaşayan insanların yaşam hakkının ve fiziksel bütünlüğünün eşit ölçüde saygıyla ele alınmasını, korunmasını ve yerine getirilmesini sağlamak üzere, kolluk görevlilerinin eğitilmesi, kolluk prosedürlerinin gözden geçirilmesi ve en dezavantajlı grupların erişebileceği açık ve net hesap verebilirlik sistemlerinin oluşturulması dâhil olmak üzere özel adımlar atmalıdır;
- b. Yoksulluk içinde yaşayan insanlara karşı işlenen toplumsal cinsiyete dayalı şiddet suçlarını ele almak için, kadın hane içi şiddet mağdurlarına sığınak sağlama adımı dâhil olmak üzere spesifik stratejiler ve sistemler geliştirmelidir;
- c. Hastalıkların ve maddi yoksunlukların yetersiz beslenme, salgın, anne ve bebek ölümleri gibi zararlı sonuçlarını önlemek üzere, yoksulluk içinde yaşayan insanların en azından besinsel açıdan yeterli ve güvenli asgari temel gıdalara, temel barınma, konut ve sanitasyon hizmetlerine ve yeterli bir güvenli içme suyu kaynağına ulaşabildiğinden emin olmak için mevcut kaynakları en üst düzeyde kullanarak mümkün olan tüm tedbirleri almalıdır.

B. Özgürlük ve güvenlik hakkı

65. Yoksulluk içinde yaşayan insanların ceza adaleti sistemiyle olan karşılaşmaları, ayrımcılık dâhil olmak üzere çeşitli yapısal ve sosyal etkenlerden dolayı orantısız bir sıklıkta gerçekleşmektedir. Ayrıca, bu insanlar sistemden çıkarken de kayda değer engellerle karşılaşır. Sonuç olarak, en yoksul ve toplumdan en çok dışlanmış insanlar orantısız bir şekilde tutuklanmakta, alıkoymakta ve cezaevine gönderilmektedir. Birçoğu, duruşmadan önce kefalet veya gözden geçirme yollarına yönelik anlamlı herhangi bir yöntem sunulmaksızın, uzun sürelerle tutuklu kalır. Yeterli avukatlık hizmetini genellikle karşılayamayan bu insanların hüküm giyme olasılığı daha yüksektir. Tutukluluk sırasında, haklarına yönelik ihlallere, örneğin güvensiz veya sağlıksız koşullara, istismarlara veya uzun süren gecikmelere itiraz edebilecekleri herhangi bir yola genellikle erişemezler. Yoksulluk içinde yaşayan insanlara uygulanan para cezaları, bu insanları orantısız bir şekilde etkiler, içinde buldukları durumu daha da kötü hale getirir ve yoksulluğun kısır döngüsünün devam etmesine neden olur. Özellikle evsizlerin hareket özgürlüğünün sıklıkla kısıtlandığı ve kamusal alanları kullanmaları sebebiyle suçlu sayıldıkları görülmektedir.

66. Devletler:-

- a. Cezai yaptırımlarının ve tutukluluk muamelelerinin yoksulluk içinde yaşayan insanlar üzerinde yaratabileceği orantısız her türlü etkiyi değerlendirmeli ve ele almalıdır;
- b. Kefalet süreçlerinde, yoksulluk içinde yaşayan insanların ekonomik ve toplumsal koşullarının mümkün olduğu kadar göz önünde bulundurulmasını sağlamalıdır;
- c. Kamusal alanlarda uyuma, dilenme, yemek yeme veya kişisel hijyen faaliyetleri gibi hayatı idame ettirmeye yönelik faaliyetleri suç haline getiren her türlü kanunu iptal veya tadil etmelidir;
- d. Başta dilenme, kamusal alan kullanımı ve sosyal yardım dolandırıcılığına yönelik yaptırımlar olmak üzere, yoksulluk içinde yaşayan insanların orantısız para cezaları ödemesine yol açan yaptırım prosedürlerini gözden geçirmeli ve para cezalarını ödeyemeyecek durumda olanlara yönelik hapis cezalarını kaldırmayı bir seçenek olarak değerlendirmelidir.

C. Kanun önünde eşit korunma, adalete erişim ve etkili başvuru hakkı

67. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar adalete genellikle erişemez ve kendilerini olumsuz etkileyen tasarruflar ve ihmaller karşısında çözüm yolu arayamaz. Bu süreçte çeşitli engellerle karşılaşılır; bu engeller ilk şikayetlerini maliyetlerden veya hukuk okuryazarlığı eksikliğinden dolayı iletememekten, kendi lehlerindeki mahkeme kararlarının uygulanmaması karşısında hiçbir şey yapamamaya kadar uzanmaktadır. Bu insanlar, güç dengesizlikleri ve bağımsız, erişilebilir ve etkili şikayet mekanizmalarının erişilebilir olmamasından dolayı, onları olumsuz yönde etkileyen idari kararlara genellikle itiraz edemez. Adalete etkili erişim olmadan, yerel ve uluslararası insan hakları hukukunun ihlalleri için bir çözüm yolu arayamaz ve çözüm bulamazlar ve bu imkansızlık, hassaslıklarını, güvensizliklerini ve dışlanmalarını şiddetlendirir ve yoksulluklarının devam etmesine yol açar.

68. Devletler:-

- a. Yoksulluk içinde yaşayan insanlara adalet arayışlarında destek sağlamak üzere, bu insanların adalete erişim konusunda karşılaştıkları spesifik engelleri göz önünde bulundurarak, mahkeme dışı anlaşmazlık çözüm mekanizmaları dâhil olmak üzere, insan hakları standartlarına uygun, etkili, ekonomik açıdan karşılanabilir ve erişilebilir prosedürler oluşturmalıdır;
- b. Yoksulluk içinde yaşayan insanların haklarını etkileyen ceza ve ayrıca hukuk davaları kapsamında, avukat ücretlerini karşılayamayanlara yönelik kaliteli adli yardım sistemleri ve genişletilmiş hukuk hizmetleri sağlamalıdır;
- c. Gereken ekonomik güce sahip olmayanların, avukat ücretlerinden ve mahkeme masraflarından (örn. suç duyurusunda bulunma masrafları) muaf tutulmasını sağlayacak tedbirleri uygulamaya koymalıdır;
- d. Yoksulluk içinde yaşayan insanların sosyoekonomik durumları nedeniyle ayrımcılığa uğramaları halinde uygun çözüm yollarına erişebilmelerini sağlamalıdır;
- e. Hakimlerin, avukatların, savcılarının ve kolluk görevlilerinin yoksulluk içinde yaşayan çeşitli grupların kendilerine özgü ihtiyaçlarının karşılanması konusunda eğitilmesi ve görevlerini ayrımcılık yapmadan yerine getirme kapasitelerinin artırılması için yatırım yapmalıdır;
- f. Gözetimi sağlamak ve yoksulluk içinde yaşayan insanların güç ve yetki istismarı, yolsuzluk ve ayrımcılık ile ilgili şikayetlerini yetkililere iletebilmesini sağlamak üzere, kamu kurumlarında bağımsız, gereken kaynaklara sahip ve toplumsal cinsiyete duyarlı şikayet mekanizmaları oluşturmalıdır;
- g. Yoksulluk içinde yaşayan çocukların erişebileceği, çocuca duyarlı şikayet, rehberlik ve ihbar mekanizmaları oluşturmalı ve hedef grubun bu mekanizmalardan haberdar olması için bilgilendirme kampanyaları yürütmelidir;
- h. Yoksulluk içinde yaşayan insanların hukuki bilgilere erişim imkanlarını, çeşitliliğe uygun, uyarlanabilir ve kültürlere duyarlı bilgilendirme çalışmaları dâhil olmak üzere çeşitli uygulamalarla arttırmalıdır;
- i. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar dâhil olmak üzere, uluslararası insan hakları belgelerinde tanımlanan tüm haklar için etkili çözüm yolları (hukuki tanıma ve adli başvuru dâhil olmak üzere) oluşturmalıdır.

D. Kanun önünde kişi olarak tanınma hakkı

69. Yoksulluk içinde yaşayan insanların doğum sonrası kayıtları ve yasal kimlik belgelerine erişimi birçok yasal, ekonomik, usule dayalı, pratik ve kültürel engelden dolayı engellenmektedir. Bazıları kayıt

merkezlerine ulaşamayacakları yerlerde yaşarken, bazıları ise bu süreçlerin doğrudan ve dolaylı maliyetlerini karşılayamamakta veya ayrımcılık nedeniyle yasal kimlik belgelerinden mahrum kalmaktadır. Doğum kayıtları ve ilgili belgeler olmadan, yoksulluk içinde yaşayan insanların, sosyal güvenlik, eğitim, sağlık ve adalete erişim hakları dahil olmak üzere birçok hakkından yararlanması mümkün değildir. Doğum kaydının olmaması vatansızlık riskini de artırır, çünkü bireyler vatandaşlıklarını yaşamlarının sonraki aşamalarında tescil ettiremeyebilir.

70. Devletler:-

- a. Tüm çocukların doğumdan hemen sonra kayıt altına alınması için gerekli olan tüm çabaları göstermelidir;
- b. Kayıt dışı yetişkinler ve çocuklar için farkındalık artırma çalışmalarıyla birlikte kayıt kampanyaları yürütmeli ve yoksulluk içinde yaşayan insanların kamu hizmetlerine erişebilmesi ve tüm haklarından yararlanabilmesi için gerekli olduğunda, bireylerin kimlik belgelerinin düzenlenmesini sağlamalıdır;
- c. Yoksulluk içinde yaşayan insanların erişebileceği ve onlar için yeterli kayıt sistemlerinin oluşturulması için gerekli kaynakları tahsis etmelidir. Bu sistemler ücretsiz, basit, hızlı ve uygulamada ayrımcılıktan uzak olmalıdır;
- d. Sığınmacılar, devletsiz bireyler, engellilikleri olan insanlar ve kayıt dışı göçmenler gibi yoksulluk açısından özellikle risk altında olan dezavantajlı grupların doğum kayıtlarına erişiminin önündeki engelleri tespit etmeli ve ortadan kaldırmalıdır;
- e. Doğum kaydı veya kimlik belgelerinin makul süreçlerle elde edilemediği durumlarda, mahkemelerin hukuki ehliyeti ayrımcılık yapmaksızın tanınmasını sağlamalıdır.

E. Özel hayatın gizliliği ve evin ve ailenin korunması hakkı

71. Yoksulluk içinde yaşayan insanların, Devlet ve Devlet dışı aktörlerin özel hayatları ve itibarlarına yönelik saldırılarına maruz kalma olasılığı daha yüksektir. Aşırı kalabalık barınma koşulları veya kolluk kuvvetlerinin veya sosyal hizmetlerin ölçsüz uygulamaları da bu tür haksız müdahalelere neden olabilmektedir. Örneğin, yoksulluk içinde yaşayan ailelerin çocukları, yetkili kurumlar tarafından ailelerinden ayrılma ve kurumlara yerleştirilme konusunda daha büyük bir risk altındadır.

72. Devletler:-

- a. Yasal ve idari çerçeveleri, yoksulluk içinde yaşayan insanları, yetkililerin mahremiyetlerine yönelik uygunsuz müdahalelerine karşı koruyacak şekilde düzenlemelidir. Gözetim politikaları, refah koşulları ve diğer idari gereklilikler, yoksulluk içinde yaşayan insanlara orantısız bir yük getirmemelerini ve bu insanların mahremiyetlerini ihlal etmemelerini sağlamak üzere gözden geçirilmelidir;
- b. Bir çocuğun ebeveynlerinin bakımından uzaklaştırılması veya ebeveynlerinin bakımına geri dönmelerinin önlenmesi için mali ve maddi yoksulluğun tek gerekçe olarak gösterilememesini sağlamalıdır. Hukuki çocuk koruma usullerinde çocuğun en yüksek menfaatinin korunması yükümlülüğüne uygun olarak, öncelikle çocuğun ebeveynlerinin bakımında kalması veya ebeveynlerinin bakımına geri dönmesi için çaba gösterilmeli ve bu kapsamda, ailenin maddi yoksulluğunun ele alınması dâhil olmak üzere çeşitli alanlarda adımlar atılmalıdır;

- c. Kapsamlı çocuk refahı ve koruma politikalarının bir parçası olarak, yoksulluk içinde yaşayan insanların erişebileceği uygun, kaynaklarla desteklenen ve kültürlere duyarlı aile destek programları tasarlamalı ve uygulmalıdır.

D. Yeterli yaşam standardı hakkı

73. Devletler, yoksulluk içinde yaşayan insanların yaşam koşullarını aşamalı olarak iyileştirme yükümlülüğünün altındadır. Yeterli yaşam standardı hakkı belirli hakları içerirken - ki bu hakların bazıları aşağıda ayrı ayrı sunulmaktadır - aynı zamanda insanın hayatta kalması, sağlığı, fiziksel ve zihinsel gelişimi için gerekli unsurları da içeren kapsayıcı bir haktır. Bireyin yeterli yaşam standardına ulaşamaması, geçim kaynaklarının güvensizliğiyle ilgilidir. Kentsel alanlarda, genellikle gelir eksikliği ve temel ürünlerin yüksek fiyatları bir araya gelerek, büyük bir engel haline gelir. Kırsal topluluklar çoğunlukla araziye, balıkçılık imkanlarına ve ormanlara güvenli ve hakkaniyetli erişime dayanır ve bu erişim onlar için bir gıda ve barınma kaynağı sunmasının yanı sıra, sosyal, kültürel ve dini uygulamalarının da temelini ve ekonomik büyümelerinin merkezi etkenini oluşturur. Kadınlar, yerli halklar ve küçük ölçekli tarım üreticileri de dahil olmak üzere pek çok kişi, bu tür kaynaklar üzerinde yasal olarak uygulamaya koyabilecekleri ve sürdürülebilir bir kontrol yetkisinden ve bunlara erişim imkanından yoksundur.

74. Devletler:-

- a. Yoksulluk içinde yaşayan insanların gelir getirici varlıklar, beceriler ve yetenekler kazanarak ve başka çeşitli yolları izleyerek üretken geçim faaliyetlerinde bulunmasının önünü kesen ekonomik, sosyal ve idari engelleri ortadan kaldırmalıdır;
- b. Yeterli yaşam standardı için gerekli temel hizmetlere erişimi iyileştirmek ve yoksulluk içinde yaşayan insanlar için daha iyi enerji ve teknoloji seçenekleri yaratmak için altyapıya yatırım yapmalıdır;
- c. Diğer tedbirlerin yanı sıra, üretim kaynaklarının sürdürülebilir yönetimini destekleyecek ve temin edecek hedefli mevzuat, idare ve politika tedbirleri olarak, yoksulluk içinde yaşayan insanların toprak, balıkçılık ve orman gibi kaynaklara ve geçimlik çiftçilik için yeterli suya yeterli erişime sahip olmasını sağlamalıdır;
- d. Yerli halkların geleneksel olarak sahip oldukları, işgal etmiş veya başka bir şekilde kullanmış veya edinmiş oldukları topraklar, bölgeler ve kaynaklar üzerinde hak sahibi olmalarını sağlamalıdır;
- e. Başta kadınlar olmak üzere yoksulluk içinde yaşayanların, banka kredileri, *mortgage* ve diğer kredi türleri ve güvenli, uygun fiyatlı tasarruf araçları dahil olmak üzere temel mali hizmetlere erişimini sağlamalıdır;
- f. Yeterli yaşam standardı hakkınının gıda, su ve sanitasyon ve barınma gibi tüm alanlarını ele alan politikaların kapsamlı ve bütünleşik olmasını sağlamalıdır.

G. Yeterli gıda ve beslenme hakkı

75. Yeterli gıda sağlık, bireyin hayatta kalması ve fiziksel ve zihinsel gelişimi açısından bir gereklilik, toplumsal entegrasyon, sosyal uyum ve huzurlu topluluk hayatı açısından ise bir önkoşuldur. Bireyin gıda egemenliğinin olmaması, özerkliğine ve onuruna zarar verir. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar genellikle yeterli ve uygun fiyatlı gıdaya veya gıdayı üretmek veya elde etmek için ihtiyaç duydukları kaynaklara ancak sınırlı ölçüde erişebilmektedir. Yeterli gıda mevcut olsa dahi, birçok nedenden ötürü genellikle yoksulluk içinde yaşayan insanlara ulaşmaz. Bu nedenler maliyetlerin yüksek olması, dağıtımda yetersizlik veya ayrımcılık, ötekileştirilmiş grupların üretim kaynaklarına sınırlı ölçüde erişebilmesi, altyapı eksikliği ve çatışmalar olarak sayılabilir. Yoksulluk içinde yaşayan insanların erişebildiği gıdanın kalitesi veya besin değeri de önemli bir endişe kaynağıdır. Yoksulluk içinde yaşayan kadınların gıdaya eşit erişimleri, kurumsal ve hane içi ayrımcılığın veya kültürel uygulamaların bir sonucu olarak genellikle engellenmekte veya gıdayı tedarik etme veya üretme kapasiteleri zayıflamaktadır.

76. Devletler:-

- a. Gıda ve beslenme güvensizliğine karşı özellikle savunmasız olan grupları ve haneleri ve bu savunmasızlığın nedenlerini tespit etmek için ayrıştırılmış haritalama sistemleri oluşturmalı ve yeterli gıdaya erişim sağlamak için hem anında hem de aşamalı olarak uygulanacak düzeltici önlemler almalıdır;
- b. İnsan hakları ilkelerine dayalı olarak herkes için gıda ve beslenme güvenliğini sağlamaya yönelik bir ulusal strateji benimsemelidir. Yoksulluk içinde yaşayan insanların yeterli gıdaya erişimine öncelik tanınmalı ve bu süreçte, üretim ve para kaynaklarına erişim ile yeterli beslenmenin birbirine bağımlı etkenler olduğu hesaba katılmalıdır;
- c. Uzak ve ötekileştirilmiş bölgelerde yoksulluk içinde yaşayan insanlar da dahil olmak üzere, doğal veya insan kaynaklı afetlerin etkilerini önlemek veya hafifletmek için yeterli erken uyarı mekanizmalarını uygulamaya koymalı ve uygun acil durum hazırlık tedbirlerini almalıdır;
- d. Yoksulluk içinde yaşayan insanların kendileri ve aileleri için yiyecek üretmelerine imkân verecek toprak, ormanlar ve balıkçılık dahil olmak üzere üretken kaynaklara yeterli erişimin sağlanması;
- e. Özellikle arazi mülkiyetinde tekelleşmenin kırsal toplulukların geçim kaynaklarına erişimini tehdit ettiği alanlarda, etkili arazi dağıtımı ve tarım reformu programları uygulamalı ve arazi ve su gaspını önlemek için önleyici tedbirler almalıdır;
- f. Başta kadınlar olmak üzere yoksulluk içinde yaşayan grupların veya bireylerin arazi ve kaynaklar üzerindeki mülkiyet veya kullanım haklarının tanınmasını engelleyen ayrımcı yasaları ve ilgili idari uygulamaları gözden geçirmeli ve yürürlükten kaldırmalıdır;
- g. Hane halkı veya toplum içinde gıda dağıtımı bağlamında özellikle de toplumsal cinsiyetle ilgili olarak ortaya çıkan her türlü ayrımcı uygulamayı sona erdirecek tedbirler benimsemelidir. Bu tedbirlere örnek olarak gıda üretimi desteğinin kadınlar aracılığıyla dağıtılması gösterilebilir;
- h. Orta ve uzun vadede gıda güvenliğini teşvik eden diğer tamamlayıcı müdahalelerle bağlantılandırılacak gıda güvenliği ağları oluşturmayı ve bu ağları sürdürmeyi ve kendi ihtiyaçlarını karşılayamayanları koruma altına almayı birer seçenek olarak değerlendirmelidir. Ayrıca sosyal yardım politika ve programlarında yeterli ve kültürel açıdan yeterli bir beslenme düzeninin gerçek maliyetlerinin hesaba katılması da sağlanmalıdır;
- i. Yoksulluk içinde yaşayan insanların yeterli gıdaya fiziksel ve ekonomik açıdan erişebilmesini, kültürel olarak kabul edilebilir bir şekilde ve küçük ölçekli çiftçileri, yerli halkları, orman sakinlerini, çobanları veya yerel geçimlik balıkçılık topluluklarını ve kadınları olumsuz bir şekilde

etkilemeden sağlamak amacıyla, pazardaki eksikliklerin göz önünde bulundurulduğu etkili dağıtım mekanizmaları sağlamalıdır. Bu mekanizmalar kapsamında, genel gıda fiyatlandırma sistemleri de gözden geçirilmelidir;

- j. Gıda ve tarıma yönelik olanlar da dahil olmak üzere tüm ticaret ve yatırım politikalarında herkes için gıda ve beslenme güvenliğinin teşvik edilmesini sağlamak için çaba göstermeli ve yaygın gıda ve beslenme güvensizliği ile artan gıda fiyatlarını ele almak için uluslararası düzeyde toplu eylemlerde bulunmalıdır. İnsan haklarına dayalı kırsal kalkınmayı destekleyen, sürdürülebilir gıda üretimini ve adil dağıtımını teşvik eden ve gıda fiyatlarını etkileyen mal piyasalarındaki dalgalanmaları azaltan stratejiler, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde Devletler için bir öncelik olmalıdır.

H. Su ve sanitasyon hakkı

77. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar, suya ve yeterli sanitasyona erişimlerinin sınırlı olmasından dolayı orantısız sonuçlarla karşı karşıya gelmektedir. Su güvensizliği ve sanitasyona erişim eksikliği, yoksulluk içinde yaşayan aileler arasında çok sayıda çocuk ve bebek ölümüne yol açan ishalleri hastalıkların başlıca nedenini oluşturur ve bireylerin, sağlık, eğitim, çalışma ve mahremiyet dahil olmak üzere diğer birçok haktan yararlanma imkanını kısıtlayarak, yoksulluktan uzaklaşma olasılıklarına zarar verir. Yoksulluk içinde yaşayan insanların yerleşimlerinde suya ve/veya sanitasyona erişim genellikle kısıtlıdır. Bu durum sıklıkla yüksel maliyetlere, altyapı eksikliğine, mülkiyet hakkı olmayan insanların hizmetlerden yararlanamamasına, yanlış kaynak yönetimine, kontaminasyona veya iklim değişikliğine bağlanabilmektedir. Su ve sanitasyona erişim eksikliği özellikle yoksulluk içinde yaşayan kadınları ve kız çocuklarını etkilemektedir.

78. Devletler:-

- a. Yoksulluk içinde yaşayan insanların, kişisel ve hane içi kullanımlar (içme, kişisel temizlik, çamaşır, gıda hazırlama ve kişisel ve hane içi hijyen dâhil olmak üzere) için yeterli ve güvenli olan asgari miktarda suya ve toplumsal cinsiyete duyarlı, güvenli ve fiziksel ve ekonomik açıdan erişilebilir sanitasyona ulaşabilmesini sağlamalıdır;
- b. Kayıt dışı yerleşim yerlerinde, bölge sakinlerinin su ve sanitasyon hizmetlerine yasal ve resmi yollarla bağlanmasına imkân vermek için arazi kullanım hakkıyla ilgili yasal engelleri kaldırmalıdır. Hiçbir hane, konut veya arazi statüsü nedeniyle su ve sanitasyon hakkından mahrum bırakılmamalıdır;
- c. Evsizlerin su ve sanitasyona erişimini sağlamak ve yeterli sanitasyon hizmetlerinin bulunmadığı halka açık yerlerde bireylerin yıkanma, idrar yapma ve dışkılama dahil olmak üzere temizlik faaliyetlerini suç olarak tanımlamaktan kaçınmalıdır;
- d. Yoksulluk içinde yaşayan insanların tüketim seviyeleri nedeniyle su hizmetleri karşılığında daha yüksek ücret ödemesini engelleyecek tedbirler uygulamalıdır;
- e. Yoksulluk içinde yaşayan insanların erişebileceği kanallar aracılığıyla hijyen konusunda geniş çaplı bilgilendirme kampanyaları düzenlemelidir.

I. Yeterli konut, mülkiyet güvencesi ve zorla tahliyenin yasaklanması hakkı

79. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar, genellikle yetersiz barınma koşullarında yaşamaktadır. Bu bağlamda, temel hizmetlere sınırlı ölçüde erişebilen veya hiç erişemeyen gecekondu mahalleleri ve kayıt dışı yerleşim yerleri öne çıkmaktadır. Bu ortamlardaki aşırı kalabalık, güvensizlik ve doğal afetlere veya

çevresel tehlikeler karşısında orantısız savunmasızlık, genellikle yoksulluk içinde yaşayan insanların yaşamını veya sağlığını tehdit eder. Bu insanların birçoğu mülkiyet güvencesine sahip değildir ve mahkemelerde haklarını arama imkanları olmadan, sürekli tahliye ve kamulaştırma korkusu içinde yaşar. Ev sahipleri, emlakçılar ve finans şirketleri dahil olmak üzere özel aktörlerin işlediği ihallere ek olarak, konuta erişimde ayrımcılık, uygun fiyatlı konut eksikliği ve konut ve arazi spekülasyonları, yoksulluk içinde yaşayan insanların savunmasızlığının derinleşmesine katkıda bulunur ve onları yoksulluğa veya evsizliğe daha da yaklaştırır. Bu koşullar altında, özellikle kadınlar çeşitli ayrımcılık biçimlerine ve istismara ve şiddete maruz kalmaktadır.

80. Devletler:-

- a. Bir ulusal strateji oluşturarak, evsizliğin ortadan kaldırılmasına öncelik vermeli ve tüm evsizlere yeterli geçiş barınağı sağlanması için yeterli kaynak tahsis etmelidir;
- b. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar da dahil olmak üzere tüm bireyleri, grupları ve toplulukları Devlet aktörlerinin ve Devlet dışı aktörlerin zorla tahliye girişimlerine karşı koruyan yasal düzenlemeleri benimsemelidir. Bu düzenlemelerde, zorla tahliyelerin altında yatan arazi ve konut spekülasyonu gibi nedenleri önlemeye ve/veya ortadan kaldırmaya yönelik önleyici tedbirlere yer verilmelidir;
- c. Özellikle işe ve hizmetlere erişimin mümkün olduğu yerlerde, konut ve arazi tahsisinde yoksulluk içinde yaşayan bireylere ve topluluklara öncelik vermelidir. Bu tahsis, cinsiyete duyarlı bir şekilde yapılmalıdır ve erkeklerin ve kadınların bu programlardan eşit ölçüde yararlanması sağlanmalıdır;
- d. Yoksulluk içinde yaşayan insanlardan ve hanelerden, evlerinin ve arazilerinin yasal olarak geçerli tapularına sahip olmayanlar ve kayıt dışı yerleşimlerde yaşayanlar dâhil olmak üzere, yasal mülkiyet güvencesine sahip olmayanlara bu güvenceyi sağlamak için acil tedbirler alınmalıdır;
- e. Kadınların eşit arazi veya kullanım haklarının tanınmasını ve uygulamada yerine getirilmesini sağlamalıdır;
- f. Uygun fiyatlı konutların sağlanması için yeterli kamu harcamasının ayrılmasını sağlamalı ve yoksulluk içinde yaşayan insanlar için uygun fiyatlı konutlara erişimi mümkün kılacak politika ve programları teşvik etmelidir. Bu politika ve programlarda, en dezavantajlı gruplara öncelik tanınmalıdır ve konut finansmanı programlarına, gecekonduların iyileştirilmesine, gayri resmi yerleşimlerin tapularının ve yasal düzenlemelerinin oluşturulmasına ve/veya konut mülkiyetine yönelik Devlet kira veya kredi teşviklerine yer verilebilir;
- g. Her türlü hava koşuluna uygun yollar, güvenli içme suyu, atık ve kanalizasyon tahliye ve sanitasyon tesisleri, sağlık ve eğitim tesisleri ve elektrik dahil olmak üzere, yoksulluk içinde yaşayan insanların yerleşim yerlerinde altyapı ve hizmet iyileştirmelerine öncelik vermelidir;
- h. Yoksulluk içinde yaşayan insanların haklarını dikkate alarak barınma imkanlarına ilişkin afet riskini azaltma politikaları ve programları tasarlamalı ve uygulamalıdır. Afet sonrası toparlanma çabalarında, güvencesiz statüde olanlar için mülkiyet güvencesini güçlendirmeye yönelik önlemlere yer verilmeli ve en dezavantajlı grupların yerleşeceği konutların yeniden inşasına ve sosyal veya toplu konut gibi alternatif konutların sağlanmasına öncelik tanınmalıdır.

J. Ulaşılabilir en yüksek beden ve ruh sağlığı standardı hakkı

81. Yoksulluğun kısır döngüsünün açık bir örneği olarak, sağlık sorunu yaşayan insanların yoksulluğa düşme olasılığı daha yüksekken, yoksulluk içinde yaşayan insanlar kazalara, hastalıklara ve engelliliğe karşı daha savunmasızdır. Yoksulluk içinde yaşayan insanların sağlığı, ilaçlar dâhil olmak üzere beden ve

ruh sağlığı hizmetlerine yeterince erişememeleri, yetersiz beslenme koşulları ve güvensiz yaşam çevreleri sonucunda derinden etkilenmektedir. Bu koşullar, aynı zamanda bireylerin gelir getirici veya üretken geçim faaliyetlerinde bulunma imkanlarına da zarar vermektedir. Kadınlar ve kız çocukları, sağlık tesislerinin eksik veya erişilemez olduğu durumlarda bakım konusunda orantısız bir sorumluluk üstlenir ve bu nedenle genellikle bu bakım sorumluluğunu yerine getirmek için eğitimden veya kayıtlı istihdamdan vazgeçmek zorunda kalır.

82. Devletler:-

- a. Sağlığı belirleyen çok sayıda ve çeşitli belirleyici etkeni ve yoksulluk içinde yaşayan insanların eylemliliğini ve özerkliğini göz önünde bulundurarak, hastalık ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi ele almak için çok boyutlu tedbirler almalıdır;
- b. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar için, cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve ruh sağlığı hizmetleri dahil olmak üzere önleyici ve tedavi edici sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini ve kalitesini arttırmalıdır;
- c. Yoksulluk içinde yaşayan insanların güvenli ve uygun fiyatlı ilaçlara erişebilmesini ve ödeme güçlüğünün temel sağlık hizmetlerine ve ilaca erişimin önünde bir engel oluşturmamasını sağlamalıdır;
- d. Kırsal alanlar ve gecekondu mahalleleri de dahil olmak üzere yoksulluk içinde yaşayan toplulukların fiziksel açıdan güveni bir şekilde erişebilecekleri sağlık tesisleri kırmalı ve bu tür tesislerin işlerliği için gereken tüm kaynaklarla donatılmasını sağlamalıdır;
- e. İhmal edilen hastalıklar da dahil olmak üzere, yoksulluk içinde yaşayan insanları etkileyen temel sağlık koşullarını ele almak için özel tedbirler uygulamalıdır. Bu tedbirler çerçevesinde, ücretsiz aşılama ve eğitim programlarının yanı sıra, sağlık uygulayıcılarının bu hastalıkları tespit ve tedavi edebilmesine yönelik eğitilere yer verilmelidir;
- f. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele etmek amacıyla, yoksulluk içinde yaşayan insanların onurunun ve mahremiyetinin korunduğu erişilebilir önleme ve tedavi hizmetleri dahil olmak üzere, hedefli ve yeterli kaynaklarla desteklenen politikalar uygulamalıdır;
- g. Sağlık hizmetlerine erişim imkanları dil, coğrafi engeller, kültürel engeller, yaş, ayrımcılık veya mevcut sağlık durumu gibi belirli zorluklardan etkilenebilecek olan gruplar için özel hazırlanmış hizmetler sağlamalıdır. Yoksulluk içinde yaşayan kadınlar, kaliteli cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine ve bilgilerine erişebilmelidir.

K. Çalışma hakkı ve çalışma hayatına ilişkin haklar

83. Hem kırsal hem de kentsel alanlarda, yoksulluk içinde yaşayan insanlar işsizlik, eksik istihdam, güvenilmez geçici işçilik, düşük ücretler ve güvensiz ve aşağılayıcı çalışma koşulları ile karşı karşıya kalmaktadır. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar çoğunlukla kayıtlı ekonominin dışında kalan ve doğum izni, hastalık izni, emekli aylıkları ve maluliyet yardımları gibi sosyal güvenlik destekleri sağlamayan işlerde çalışmaktadır. Uyanık oldukları saatlerin çoğunu işyerinde geçirebilmekte, kazançları ile zar zor hayatta kalabilmekte ve borç karşılığı veya zorla çalıştırma, keyfi işten çıkarma ve taciz dahil sömürü fiilleri ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Engellilikleri olan insanlar ve kayıt dışı göçmenler gibi ayrımcılıktan etkilenen gruplar kadar kadınlar da özellikle istismar riski altındadır. Evlerinde genellikle ücretsiz bakım işlerinin çoğunu kadınlar üstlenir; bu durum onların düşük ücretli ve güvencesiz işlere girme olasılığını artırır veya işgücü piyasasına girmelerini tamamen engeller.

84. Devletler:-

- a. İnsana yakışır koşullarda çalışma hakkının yerine getirilmesini sağlamak amacıyla, katı çalışma düzenlemeleri benimsemeli ve bu düzenlemelerin uygulanmasını yeterli kapasiteye ve kaynaklara sahip bir çalışma denetim mercii aracılığıyla temin etmelidir;
- b. Tüm işçilere, kendilerinin ve ailelerinin yeterli bir yaşam standardına erişebilmesini sağlamak için yeterli ücret ödenmesini sağlamalıdır;
- c. Adil ve elverişli çalışma koşullarına ilişkin kanuni standartların kayıt dışı ekonomide de geçerli olmasını ve gözetilmesini sağlamalı ve kayıt dışı çalışmanın çeşitli boyutlarının değerlendirildiği ayrıştırılmış verileri toplamalıdır;
- d. Her türlü zorla ve borç karşılığı çalıştırma uygulamaları ile çocuk işçiliğinin zararlı ve tehlikeli biçimlerinin etkilediği bireylerin topluma ve ekonomiye yeniden kazandırılmasına ve bu biçimlerin yeniden ortaya çıkmasının önlenmesine yönelik tedbirlere ek olarak, bu çalışma biçimlerinin ortadan kaldırılmasını sağlayacak pozitif tedbirler almalıdır;
- e. Bakım verenlerin, uygun ücretli çocuk bakımına erişim dahil olmak üzere sosyal programlar ve hizmetler çerçevesinde yeterince korunmasını ve desteklenmesini sağlamalıdır;
- f. Yoksulluk içinde yaşayan insanların kayıtlı işgücü piyasasında insana yakışır iş bulma fırsatlarını arttırmak amacıyla, mesleki rehberlik ve eğitim ve beceri geliştirme fırsatları da dahil olmak üzere özel tedbirler almalıdır;
- g. İstihdama ve eğitime erişimde ayrımcılığı ortadan kaldırmalı ve eğitim programlarının kadınlar, göçmenler ve engellilikleri olan insanlar da dahil olmak üzere yoksulluk ve işsizliğe karşı en savunmasız insanlar açısından erişilebilir olmasını ve bu insanların ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesini sağlamalıdır;
- h. İşgücü reformlarına ilişkin sosyal ve politik diyaloglarda, yoksulluk içinde yaşayan işçilerin kimliklerinin, seslerinin ve temsillerinin güçlendirilebilmesi için örgütlenme özgürlüğünü saygıyla ele almalı, teşvik etmeli ve yerine getirmelidir.

L. Sosyal güvenlik hakkı

85. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar genellikle sosyal güvenlik haklarından yararlanamaz. Sosyal güvenlik hakkı teorik olarak hem sosyal sigortayı (prim ödemeli programları) hem de sosyal yardımı (prim ödemesiz programları) kapsar; ancak birçok Devlet, sosyal yardım programlarının genellikle yetersiz ve etkisiz kalmasıyla birlikte, sosyal güvenlik yardımlarının ana kaynağını yalnızca prim sistemlerine dayandırmaktadır. Yoksulluk içinde yaşayan insanların kayıt dışı ekonomide ve güvencesiz, düşük ücretli işlerde çalışma, uzun sürelerle işsiz kalma veya çalışmama olasılıkları daha yüksektir ve bu nedenle, sosyal sigorta için prim ödemeleri ve dolayısıyla emekli aylıkları ve işsizlik ve hastalık yardımları gibi sosyal sigorta faydalarına erişmeleri mümkün değildir. Bu sorunlar özellikle kadınlar açısından ciddi düzeydedir; çünkü kadınlar ayrımcılıktan ve bakım sorumluluklarından dolayı daha düşük ücret aldığı ve kariyerlerinde işsizlik dönemleriyle karşı karşıya kaldığı için, sosyal sigorta programlarına prim ödeme ve bu programlardan yararlanma imkanları daha sınırlı kalmaktadır.

86. Devletler:-

- a. Herkes için sosyal güvenliğe evrensel erişimi ve en azından asgari ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yararlanma imkanını kademeli olarak sağlamak amacıyla, kapsamlı bir sosyal güvenlik sistemi geliştirmeli ve gerekli kaynakları tahsis etmelidir. Sosyal güvenlik sistemleri aşamalı olarak tüm insanları kapsamalıdır, ancak öncelik en dezavantajlı ve ötekileştirilmiş gruplara verilmelidir;

- b. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün sosyal koruma tabanındaki tavsiyeleri doğrultusunda, sosyal sigorta ve sosyal yardımı kapsayan, ulusal düzeyde finanse edilen kapsamlı sosyal güvenlik sistemlerini hayata geçirmeli ve mevcut sistemleri genişletmelidir;
- c. Başta kadınlar ve kayıt dışı ekonomide çalışanlar olmak üzere, yoksulluk içinde yaşayan insanların kendileri ve aileleri için yeterli bir yaşam standardını ve sağlık hizmetlerine erişimi temin edebilmeleri için yeterli düzeyde sosyal güvenlik faydalarına ve bu kapsamda, emeklilik imkanına erişebilmelerini sağlamak üzere özel tedbirler almalıdır;
- d. Sosyal güvenlik sistemlerinin kanuna dayalı olarak şeffaf, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir şekilde kurulmasını ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik daha kapsamlı ve tutarlı bir ulusal plan çerçevesinde bir bileşen olarak ele alınmasını sağlamalıdır;
- e. "Sosyal güvenlik sistemlerinin, başta kadınlar olmak üzere yoksulluk içinde yaşayan insanların özel ihtiyaçları dikkate alınarak tasarlanmasını, uygulanmasını ve değerlendirilmesini sağlamalıdır.

M. Eğitim hakkı

87. Yoksulluk içinde yaşayan çocukların, gelir getirici faaliyetlerde bulunmak veya haneye yardım etmek için okulu bırakmaları veya hiç gitmemeleri genel nüfusa göre daha yüksek bir olasılıktır. Eğitim, insanların kişiliklerinin, yeteneklerinin ve yeteneklerinin tam potansiyelini geliştirebilecekleri ve iş bulma, topluma daha etkin bir şekilde katılma ve yoksulluktan uzaklaşma şanslarını artıracakları çok önemli bir araçtır. Bu nedenle, bir çocuğun ilk ve ortaokulu bitirememesi ekonomik açıdan yıkıcı sonuçlar doğurur ve yoksulluk döngüsünü devam ettirir. Kız çocuklarının eğitim haklarından daha yaygın olarak mahrum kalması, mevcut seçeneklerini kısıtlayarak, kadın yoksulluğunu arttırmaktadır.

88. Devletler:-

- a. İlgili hedef kitlenin güvenli olarak ulaşabileceği ve dolaylı herhangi bir maliyet olmadan devam edebileceği okullarda kaliteli eğitim sunarak, yoksulluk içinde yaşayanlar da dahil olmak üzere tüm çocukların ücretsiz ve zorunlu ilköğretim hakkından yararlanabilmesini sağlamalıdır;
- b. Dezavantajlı bölgelerdeki okullarda nitelikli ve eğitimli öğretmenleri görevlendirmeli ve cinsiyete duyarlı sanitasyon tesisleri, su ve elektrik dahil olmak üzere yeterli altyapıyı sağlamalıdır;
- c. Her tür ve her düzeyde eğitim uygulamalarında erişilebilirliği, ulaşılabilirliği, kabul edilebilirliği, uyarlanabilirliği ve kaliteyi aşamalı olarak sağlamak için adımlar atmalıdır. Bu kapsamda bir öncelik olarak, yoksulluk içinde yaşayan insanlara sosyoekonomik dezavantajlarını telafi edecek kaynaklar tahsis edilmelidir (örn. yüksek okulu bırakma oranlarıyla mücadele etmeye yönelik proaktif tedbirler, hibeler ve okul yemeği destekleri);
- d. Özellikle kız çocukları ve engellilikleri olan çocuklar, azınlıklar, mülteciler, kayıt dışı göçmenlerin çocukları, vatansız insanlar, kurumlarda yaşayan çocuklar ve uzak alanlarda ve gecekondualarda yaşayan çocuklar gibi yoksulluk ve ötekileştirmeye karşı savunmasız gruplara yönelik olmak üzere, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeylerinde ücretsiz eğitimi aşamalı olarak sağlamaya yönelik tedbirler almalıdır;
- e. İlgili mevzuatı asgari okul bitirme yaşı ile asgari evlilik ve istihdam yaşı arasında tutarlılığı sağlamak üzere gözden geçirmeli ve tadil etmelidir;
- f. Yoksulluk içinde yaşayan çocukların eğitimini ve sağlığını iyileştirmek için kaliteli erken çocukluk eğitim merkezleri sağlamalıdır;

- g. Yetişkinler de dahil olmak üzere tüm kesimlerde okuma yazma bilmezliği ortadan kaldırmak için tedbirler almalıdır;
- h. Yoksulluk içinde yaşayan insanların tüm insan hakları ve temel özgürlükler hakkında bilgi sahibi olmasını ve bu hak ve özgürlükleri talep edebilmesini ve kullanabilmesini ve insan hakları eğitim ve öğretimine erişebilmesini sağlamalıdır.

N. Kültürel hayata katılma ve bilimsel ilerlemenin ve uygulamalarının faydalarından yararlanma hakları

89. Yoksulluk, bireylerin veya grupların kültürel yaşamın tüm alanlarına katılma, erişme ve katkıda bulunma haklarını ve kendi kültürlerinden ve diğerlerinin kültürlerinden etkin bir şekilde yararlanma imkanlarını ciddi şekilde kısıtlayarak, onların güçsüzleşme ve toplumdan dışlanma sürecini şiddetlendirir. Kültürel ifadenin değerler, inançlar, kanaatler, diller, bilgiler ve sanat, kurumlar ve yaşam tarzları aracılığıyla özgürce ortaya koyulması, yoksulluk içinde yaşayan insanların insanlıklarını, dünya görüşlerini, kültürel miraslarını ve varoluşlarına ve gelişimlerine verdikleri anlamları dile getirmelerine imkân tanır. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar çoğu zaman bilimsel ilerlemenin ve uygulamalarının faydalarından eşit şekilde yararlanamaz.

90. Devletler:-

- a. Kendi bölgelerinde ve yetki alanlarında bulunan kültürel miras çeşitliliğinin varlığını ve değerini takdir etmelidir. Buna yoksulluk içinde yaşayan insanların kültürel mirası da dahildir;
- b. Yerlilerin arazilerinin, topraklarının ve kaynaklarının ulusötesi şirketler ve diğer işletmeler dâhil olmak üzere Devlet aracılığıyla veya Devlet dışı aktörler tarafından yasadışı veya haksız bir şekilde sömürülmesini engelleyerek ve gerekli diğer yollara başvurarak, yoksulluk içinde yaşayan grupların kültürel mirasını saygıyla ele almalı ve korumalıdır;
- c. Turizmi teşvik etmek için tasarlanmış olanlar dahil olmak üzere kültürel miras politikalarının ve programlarının, yoksulluk içinde yaşayan topluluklara yük getirecek ya da zarar verecek şekilde uygulanmamasını temin etmeli ve bu kapsamda, politika ve programlara ilgili toplulukların ve bireylerin katılımını sağlamalıdır;
- d. Yoksulluk içinde yaşayan insanların kültürel yaşama katılmaları, erişmeleri ve katkıda bulunmaları için fırsatlar yaratmalıdır; bu amaca yönelik olarak, tüm topluluklardan bireylerin ve grupların yaratıcı ve eğlenceye yönelik faaliyetler yürütebilecekleri, ayin ve törenleri gerçekleştirmek için bir araya gelebilecekleri ve birbirleriyle sosyalleşebilecekleri kamusal alanlara erişim kolaylaştırılmalıdır. Devletler ayrıca yoksulluk içinde yaşayan insanların kültürel ürünlere, hizmetlere ve kurumlara erişimini de kolaylaştırmalıdır;
- e. Bilimsel ilerlemenin faydalarının yoksulluk içinde yaşayan insanlara ulaşmasını ve onların da bilimsel bilgi, süreç ve ürünlere erişebilmesini sağlamak için pozitif adımlar atmalıdır;
- f. Onurlu bir yaşam için gerekli olan yeniliklerin yoksulluk içinde yaşayanlar da dahil olmak üzere herkes için fiziksel olarak erişilebilir ve ayırım gözetmeksizin karşılanabilir olmasını sağlamalıdır.

VI. ULUSLARARASI YARDIM VE İŞBİRLİĞİ YÜKÜMLÜLÜKLERİ

91. Devletler, uluslararası düzeyde Birleşmiş Milletler Şartı'nda (55 ve 56. Maddeler) ve çeşitli uluslararası insan hakları sözleşmelerinde belirtildiği üzere, kapasiteleri, kaynakları ve etkileri ile orantılı olarak yardım sunmakla ve işbirliklerine katkıda bulunmakla yükümlüdür.

92. Uluslararası işbirliği ve yardım çerçevesinde, Devletler bireylerin insan haklarından yararlanmasını saygıyla ele alma ve koruma yükümlülüğü altındadır. Bu yükümlülük kapsamında, Devletler sınırlarının ötesinde yoksulluk içinde yaşayan insanların insan haklarından yararlanmaları açısından risk oluşturan davranışlardan kaçınmalı ve kanunların, politikaların ve uygulamaların sınır ötesi etkilerini değerlendirmelidir.

93. Bu adımları atabilecek bir konumda olan Devletler, uluslararası yardım ve işbirliği çerçevesindeki görevleri temelinde insan haklarının yerine getirilmesine ve yoksulluğun azaltılmasına uluslararası düzeyde yardım sunmalıdır. Uluslararası yardımda, ortak ülkelerin kendi yoksulluğu azaltma stratejilerine saygı gösterilmeli ve ortak ülkelerin ulusal kalkınma stratejileri, kurumları ve prosedürleriyle tutarlılık sağlanmalıdır. Donörlerin eylemleri uyumlu, şeffaf ve eşgüdümlü olmalı ve hem donörler hem de ortaklar eylemlerinden ve müdahalelerinin sonuçlarından sorumlu tutulmalıdır.

94. Devletler, ellerinden gelen her adımı atmalarına rağmen, kendi topraklarında yoksulluk içinde yaşayan insanların insan haklarından yararlanabilmelerini garanti altına alamamaları durumunda, karşılıklı olarak kararlaştırılan şartlara tabi olmak üzere uluslararası yardıma başvurmakla yükümlüdür. Devletler, sağlanan yardımın insan hakları ilkelerine göre değerlendirilmesini ve yönetilmesini sağlamalıdır.

95. Devletler, uluslararası yardımı verirken veya alırken, alıcı Devletlerin ve yoksulluk içinde yaşayan insanlar da dâhil olmak üzere ilgili tüm paydaşların sürece etkin katılımını sağlamalı ve uluslararası yardım bağlamında bu tarafların kapasitesini ve sahiplenmesini güçlendirmelidir.

96. Devletler, ikili ve çok taraflı ticaret, yatırım, vergilendirme, finans, çevre koruma ve kalkınma işbirliği ile ilgili konular da dahil olmak üzere, yoksulluğun azaltılmasına imkân verecek elverişli bir uluslararası ortam yaratmak üzere bireysel ve ortaklaşa planlı, spesifik ve hedefli adımlar atmalıdır. Bu kapsamda, Devletler insan haklarının evrensel ölçüde yerine getirilmesi için mümkün olan en geniş kaynakları seferber etmek için işbirliği yapmalıdır.

97. Bir Devlet uluslararası bir örgüte üye olsa dahi, insan hakları yükümlülükleri konusunda kendi bölgesi içinde ve dışında gösterdiği davranışlara ilişkin öz sorumluluğu devam eder. Bu sorumluluk nezdinde, Devletler uluslararası düzeyde kararlaştırılan tedbirlerin yoksulluk içinde yaşayan insanlar da dahil olmak üzere herkesin insan hakları üzerindeki etkilerini tanımlamalıdır.

98. Uluslararası bir örgüte yetki devreden veya böyle bir örgüte katılan her Devlet, ilgili örgütün tüm tasarruflarında Devletin uluslararası insan hakları yükümlülüklerine uygun ve yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olacak şekilde hareket etmesini sağlamak için makul tüm adımları atmalıdır.

VII. İŞLETMELER DAHİL OLMAK ÜZERE DEVLET DIŞI AKTÖRLERİN ROLÜ

99. Devletler, uluslararası yükümlülükleri uyarınca, düzenlemelere tabi tutabildikleri ticari şirketler de dahil olmak üzere Devlet dışı aktörler tarafından işlenen insan hakları ihlallerini önlemeli ve bunlara karşı koruma sağlamalıdır. Ulusötesi şirketlerin sürece dahil olduğu durumlarda, ilgili tüm Devletler, işletmelerin yurtdışında yoksulluk içinde yaşayan insanlar ve topluluklar dahil olmak üzere herkesin insan haklarını saygıyla ele almasını sağlamak için işbirliği yapmalıdır. Devletler, kamunun mülkiyetinde ya da kontrolünde bulunan ya da kamu kurumlarından kayda değer bir destek ve hizmet alan ticari şirketlerin insan hakları ihlallerine karşı koruma sağlamak için ilave adımlar atmalıdır.

100. Ticari işletmeler de dahil olmak üzere Devlet dışı aktörler, asgari olarak insan haklarını saygıyla ele almakla yükümlüdür. Bu yükümlülük uyarınca, bu taraflar faaliyetleri, ürünleri veya hizmetleriyle insan hakları üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktan veya mevcut olumsuz etkilere katkıda bulunmaktan kaçınmalı ve bu tür etkiler ortaya çıktığında, onları çözüme ulaştırmalıdır.

101. İşletmeler, yoksulluk içinde yaşayan insanlar da dahil olmak üzere herkesin insan haklarını saygıyla ele almak üzere net bir politika taahhüdünü benimsemeli ve şirket faaliyetlerinin ve bu faaliyetlerle bağlantılı iş ortaklarının faaliyetlerinin insan hakları üzerinde yarattığı fiili veya potansiyel etkileri tespit etmek ve değerlendirmek için insan haklarına ilişkin mevcut durumu özel bir süreçle tespit etmelidir. Faaliyetlerinin yoksulluk içinde yaşayan insanların hakları üzerinde yaratabileceği olumsuz etkileri, bu tür etkilerle karşılaşan bireyler veya topluluklar için işler düzeyde şikayet mekanizmaları oluşturarak veya mevcut mekanizmalara katılarak önlemeli ve hafifletmelidirler.

102. Devletlerin üçüncü şahısların insan hakları ihlallerine karşı koruma sağlama yükümlülüğü gereği, Devletlerin etkili politikalar, yasalar, düzenlemeler ve hükümler yoluyla her türlü istismarı önlemeye, soruşturmaya, cezalandırmaya ve telafi etmeye yönelik adımlar atması gerekir. Devletler, işletmelerle ilgili istismarlardan etkilenen tarafların, hızlı, erişilebilir ve etkili bir çözüm yoluna başvurabilmesini ve gerektiğinde, yargı yoluna ve mahkeme dışı hesap verebilirlik ve şikayet mekanizmalarına erişebilmesini sağlamalıdır. Bu kapsamda, ayrımcılık dâhil olmak üzere, yoksulluk içinde yaşayan insanların kültürel, sosyal, fiziksel veya mali engellerden dolayı bu mekanizmaları kullanamamasına ve bunlardan faydalanamamasına neden olan her türlü mevzuat, uygulama ve usul engelleri ele alınmalıdır.

VIII. UYGULAMA VE İZLEME

103. Kılavuz İlkelerin başarılı bir şekilde uygulanması, bu ilkelerin yoksulluğun azaltılması ve insan hakları konulu ulusal stratejilere dönüştürülmesine ve insan haklarının desteklenmesine ve korunmasına yönelik ulusal kurumların statüsüne ilişkin ilkelere (Paris İlkeleri) uygun olarak kurulmuş olan ulusal insan hakları kurumları aracılığıyla etkili ulusal izleme ve uygulama mekanizmalarının oluşturulmasına bağlıdır.

104. Devletler, yoksulluğu ortadan kaldırmak için insan hakları çerçevesinde dayanan kapsamlı bir ulusal strateji ve eylem planını kabul etmeli ve uygulamalıdır. Ulusal eylem planında, tüm idari kademeler sürece dâhil edilmeli ve yoksulluk içinde yaşayan insanların ihtiyaçları belirlenmeli ve öncelikli olarak ele alınmalıdır. Planlar, tüm kamu hizmetlerinde ve programlarında yoksulluk içinde yaşayan insanların insan haklarının saygıyla ele alınması, korunması ve yerine getirilmesi için bir çerçeve sağlamalı ve ilerlemenin izlenmesini sağlayacak göstergeler, kriterler ve zaman çizelgeleri belirlemelidir. Strateji ve plan şeffaf, kapsayıcı, katılımcı ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir süreç aracılığıyla tasarlanmalı ve düzenli olarak gözden geçirilmelidir. Strateji ve eylem planının tasarlandığı süreçte ve bu belgelerin içeriğinde, hassas veya ötekileştirilmiş gruplara özellikle dikkat edilmelidir. Devletler, katılım fırsatlarını tespit etmeli ve

ilgililere duyurmalıdır ve önerilen politika tedbirlerine ilişkin bilgiler geniş çapta ve erişilebilir bir şekilde yaygınlaştırılmalıdır.

105. Devletler, yoksulluğun niceliksel ve niteliksel boyutlarını insan hakları açısından izlemek ve etkili uygulama için gerekli olan ayrıştırmış veri setlerini sağlamak üzere bağımsız bir ulusal mercii görevlendirmelidir. İlgili bilgiler, insan haklarının korunması ve gizliliğin ve özel hayatın korunması için uluslararası düzeyde kabul edilmiş olan standartlara uygun olarak toplanmalı ve işlenmelidir.

106. Kalkınma ortakları, Birleşmiş Milletler sisteminin uzman kuruluşları ve bölgesel kuruluşlar, Devletlerin Kılavuz İlkeleri uygulama çabalarını Güney-Güney işbirliği de dahil olmak üzere çeşitli yollarla desteklemeye teşvik edilmektedir. Bu destek, teknik işbirliği, mali yardım, kurumsal kapasite geliştirme, bilgi paylaşımı, deneyim alışverişi ve teknoloji aktarımı şeklinde verilebilir.

107. Ulusal eylem planlarının uygulanmasında, yoksulluk içinde yaşayan insanlar karşısında tam hesap verebilirlik sağlanmalı ve uygulamalar, ulusal insan hakları kurumları, mahkemeler, meclis komiteleri ve bölgesel ve uluslararası insan hakları mekanizmaları gibi çeşitli aktörler tarafından izlenmelidir. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar, bu izleme mekanizmalarının tasarım ve uygulama süreçlerine katılabilir. Devletler, vatandaş karneleri, sosyal denetimler ve katılımcı bütçe sistemleri gibi aşağıdan yukarıya yönelen sosyal hesap verebilirlik mekanizmalarını teşvik etmelidir.

IX. YORUMLAMA

108. Kılavuz İlkeler, uluslararası insan hakları hukuku ve ilgili standartlar ile tanımlanan hakları veya ulusal mevzuat kapsamında tanımlanan uluslararası hukukla uyumlu hakları sınırlandıran, değiştiren veya başka herhangi bir şekilde zayıflatan bir metin olarak yorumlanmaz.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR), dünyanın evrensel insan onuru ideallerine yönelik taahhüdünü temsil etmektedir. Kurum, uluslararası topluluğun kendisine verdiği eşsiz görev çerçevesinde, tüm insan haklarını teşvik eder ve korur. 1993 yılında kurulan OHCHR, tüm insanların tüm insan haklarından yararlanması ve bu hakların tam olarak gerçekleştirilmesi hedeflerini teşvik etmekle ve korumakla görevlendirilmiştir. Bu görev tanımı çerçevesinde, insan hakları ihlallerinin önlenmesine, tüm insan haklarına saygı gösterilmesine, Birleşmiş Milletlerin tüm kurumlarındaki ilgili faaliyetlerin koordine edilmesine ve Birleşmiş Milletlerin insan kaynakları çalışmalarının güçlendirilmesine ve anaakımlaştırılmasına yönelik adımlar yer almaktadır. OHCHR aynı zamanda İnsan Hakları Konseyi'nin, özel prosedür sorumlularının, antlaşma organlarının ve Evrensel Periyodik İnceleme Mekanizmasının sekreteryası olarak hizmet vermektedir.

www.ohchr.org

Derin Yoksulluk ve İnsan Hakları Kılavuz İlkeleri
Office of the High Commissioner for Human Rights
Palais des Nations
CH 1211 Geneva 10 – Switzerland
Telefon: +41 22 917 90 00
Faks: +41 22 917 90 08
www.ohchr.org